

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Tomáš Juhás

Ålandské ostrovy – autonómia a cesta k nej

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Tomáš Juhás**

Vedúci práce: **Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

JUHÁS, Tomáš. Ålandské ostrovy – autonómia a cesta k nej. Praha, 2013. 47 s. Bakalárska práca (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Inštitút mezinárodných štúdií. Vedouci bakalárskej práce Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.

Abstrakt

Práca sa zaoberá tzv. Ålandskou otázkou, fínsko-švédskym sporom o Ålandské ostrovy z obdobia konca prvej svetovej vojny, definitívne vyriešeným Spoločnosťou národov ponechaním ostrovov Fínsku pod podmienkou udelenia autonómie a potvrdením ich demilitarizácie. Cieľom práce je zodpovedať, prečo bolo prijaté práve dané riešenie a to pomocou analýzy záujmov a postojov jednotlivých strán sporu. Práca operuje s dvomi polohami Ålandskej otázky. Prvá je vojensko-strategická a sa týka ich neutrality. Z baltického pohľadu sú ostrovy v prípade vojnového konfliktu mimoriadne výhodne umiestneným územím. Z tohto dôvodu boli Ålandy už od roku 1856 demilitarizované a neutralizované a záujmom všetkých zainteresovaných bolo, aby to tak ostalo. Druhou polohou je poloha etnická a jej podstatou je otázka, komu majú ostrovy patriť. Obyvateľstvo ostrovov je švédsky hovoriace a prejavilo vôľu pripojiť ostrovy k Švédsku. Fínsko však tento stav nechcelo dopustiť. Základné rokovania zainteresovaných strán trvali dlhú dobu a nakoniec sa preniesli pred Radu Spoločnosti národov, ktorá v konečnom dôsledku rozhodla v de facto fínsky prospech. Táto profínskosť bola, ako práca zisťuje, daná kombináciou momentálnych a štrukturálnych dôvodov, okrem iných fínskou vojenskou silou, neprijateľnosťou aplikácie práva na sebaurčenie v tomto prípade, či existenciou slabšej prechodnej švédskej vlády v rozhodujúcich momentoch.

Kľúčové slová

Ålandské ostrovy, Fínsko, Švédsko, konflikt, autonómia, neutralita, Spoločnosť národov

Abstract

The thesis focuses on the so-called Åland Question, the Finnish-Swedish conflict over Åland islands in the period of the post-first-world-war years, which was ultimately solved through the League of Nations in the way that the Islands were confirmed to belong to Finland, under the condition of being granted autonomy and of their neutral status being confirmed their neutral status. The goal of the thesis is to conclude why the conflict was solved precisely in the way it was, this being based on the analysis of motivations of the main states party to the conflict. The thesis regards this conflict as a dual one. The first part of the conflict is military-strategic and concerns the neutrality of the Islands. From a Baltic point of view, the Åland islands are a very strategically important area in case of a war. For this reason the Islands were neutralized as of 1856 and all states party to the conflict wanted them to stay so. The second part of the conflict is an ethnic one and concerns the question to which state the Islands should belong. The inhabitants of the Ålands speak Swedish and they made themselves heard that they wanted their land to belong to Sweden. However, Finland was not willing to let the Islands go. Backstage negotiations took a long time until the problem was brought before the League of Nations, which ultimately came with a pro-Finnish solution. Such pro-Finnishness was, as the thesis concludes, due to a combination of circumstances, both structural and momentary, that include Finnish military strength, unacceptability of application of the self-determination principle in this case, or existence of a weak temporary government in Sweden in the decisive moments.

Keywords

Åland Islands, Finland, Sweden, conflict, autonomy, neutrality, League of Nations

Rozsah práce

83 978 znakov

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracoval samostatne a použil som iba uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola použitá na získanie iného titulu.
3. Súhlasím so sprístupnením práce na študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 15.5.2013

Tomáš Juhás

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rád pod'akoval vedúcemu práce Doc. PhDr. Lubošovi Švecovi, CSc. za cenné pripomienky k obsahu i forme predkladanej práce, ktorými prispel k jej celkovej úrovni.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Tomáš Juhás

E-mail:

tomas_juhás@hotmail.com

Semestr:

letný

Akademický rok:

2011/2012

Název práce:

Ålandské ostrovy - autonómia a cesta k nej

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

LS 2012/2013

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.

Vedoucí práce (není povinné):

Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Ålandské ostrovy představují pozoruhodný región. Sú príkladom sporného územia, akých bolo po prvej svetovej vojne v dôsledku posunov hraníc a vzniku nových štátov niekoľko. Spôsob rozriešenia švédsko-fínskeho sporu za prispenia Spoločnosti národov je príkladom citlivého a civilizovaného prístupu. Prípád Ålandov a fakt, že riešenie z roku 1921 je stále funkčné a prijímané, je v mnohom inšpirujúci aj pre dnešnú dobu.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Práca predstaví spor o Ålandské ostrovy (tzv. Ålandskú otázku), ktorý sa naplno prejavil po vyhlásení fínskej nezávislosti. Pokúsi sa zanalyzovať postoje jednotlivých strán sporu, ich záujmy a návrhy riešenia, rovnako ako konečné riešenie ponúknuté Spoločnosťou národov. Na základe vykonanej analýzy sa pokúsi zodpovedať otázku, prečo bol spor urovnaný práve ponechaním ostrovov Fínsku a udelením autonómie.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Ålandské ostrovy sú súborom množstva malých ostrovov pri vstupe do Botnického zálivu medzi fínskymi a švédskymi brehmi. Historicky prináležali dlhé obdobie Švédsku. Keď v roku 1809 prešlo Fínsko pod cárske Rusko, boli Ålandy pripojené taktiež, napriek tomu, že etnicky i jazykovo prináležalo obyvateľstvo jednoznačne k Švédsku. Starý nedoriešený problém znovu vyvstal v chaotickej situácii v roku 1917, kedy Fínsko vyhlásilo samostatnosť. Švédsko okamžite vznieslo nárok na územie z dôvodu etnicko-jazykovej príslušnosti. Fínsko odmietalo vzdať sa územia. Do sporu zasiahli tiež Rusko, či Veľká Británia, najmä z vojensko-strategických dôvodov. Spor bol nakoniec predložený Spoločnosti národov, ktorá ho vyriešila kompromisom, a síce, že Ålandy ostanú fínskym územím, avšak s rozsiahlou autonómiou a budú demilitarizované.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Práca začne obvyklým a v tomto prípade tiež potrebným načrtnutím základných reálií Ålandských ostrovov, a to ako z historického, či etnicko-lingvistického, tak aj geografického hľadiska. V nasledujúcej časti bude predstavený priebeh udalostí v kľúčovom období konštituovania samostatnej fínskej štátnosti vo vzťahu k Ålandským ostrovom. V hlavnej časti budú identifikované hlavné strany sporu a rozanalyzované ich záujmy a predstavy riešenia. Následne bude predstavené riešenie pripravené Spoločnosťou národov a jeho uvažované alternatívy. V závere sa práca pokúsi zodpovedať výskumnú otázku - prečo bola

Ålandská otázka vyriešená práve daným spôsobom.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Rozhodnutie Rady Spoločnosti národov o Ålandských ostrovoch zo dňa 24.6.1921 (anglický originál), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, s. 4-5 (stiahnuté 8.6.2012).

Konvencia o neopevnení a neutralizácii Ålandských ostrovov z roku 1921 (anglický preklad), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, s. 8-14 (stiahnuté 12.5.2013).

Eino Jutikkala, Kauko Pirinen, Dejiny Finska (Praha: NLN, 2006).

Harald Gustafsson, Nordens historia en Europeisk region under 1200 ar (Lund: Studentlitter, 2007).

Franklin D. Scott, Sweden: The Nation's History (Carbondale, Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1988).

Holger Rotkirch, „The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands: A Regime 'in European Interests' Withstanding Changing Circumstances“, Journal of Peace Research 23, č. 4 (december 1986), 357-376, www.jstor.org (staženo 8.6.2012).

James Barros, The Åland Islands question: Its settlement by the League of Nations (New Haven, London: Yale University Press, 1968).

Miloš Brunclík, Vlastimil Havlík a Aneta Pinková, Skandinávie: Proměny politiky v severských zemích (Praha: Wolters Kluwer, 2011).

Pertti Pesonen a Olavi Riininen, Dynamic Finland: the political system and the welfare state (Helsinki: Finnish Literature Society, 2002).

Philip Marshall Brown, „The Aaland Islands Question“, The American Journal of International Law 15, č. 2 (apríl 1921), 268-272, www.jstor.org (staženo 8.6.2012).

Podpis studenta a datum

Tomáš Juhás, 8.6.2012

Schváleno

Datum

Podpis

Vedoucí bakalářského semináře

Garant oboru

Obsah

Úvod	2
Poznámka k metodológii.....	5
Poznámka k terminológii	5
Poznámka k literatúre	6
1. Vznik Ålandskej otázky a jej priebeh	8
1.1. Ålandy v období pred finskou nezávislosťou	8
1.2. Ålandy v nezávislom Fínsku.....	10
1.3. Ålandy po skončení vojny	14
1.4. Ålandy a Spoločnosť národov	16
2. Strany Ålandského sporu a ich postoje	21
2.1. Švédsko	21
2.2. Fínsko.....	24
2.3. Åland'ania	28
2.4. Európske mocnosti.....	30
2.5. Spoločnosť národov	34
3. Prijaté riešenie a uvažované alternatívy	35
3.1. Konkrétne podoba riešenia	35
3.2. Uvažované alternatívy	37
Záver	39
Momentálne dôvody prijatia	39
Štrukturálne dôvody prijatia	40
Summary	43
Použitá literatúra	44

Úvod

Ålandské ostrovy sú veľmi zaujímavým územím. Vedci množstva disciplín by s týmto napohľad banálnym konštatovaním iste bez problémov súhlasili. Unikátny reliéf, zvláštna prírodná scenéria, flóra, fauna, ale aj história, politická a spoločenská realita, ekonomika, vzťah k Fínsku, vzťah k Európskej únii a mnohé ďalšie témy sú už dlhodobo námetom akademického bádania. Predkladaná práca má ambíciu prispieť svojou troškou do tohoto rámca.

Ålandské ostrovy sú zhlukom asi 6700 prevažne malých ostrovov ležiacich v páse tiahnucom sa od fínskeho pobrežia juhom Botnického zálivu smerom k Švédsku. Život ostrovov obývaných permanentne asi 27 tisícmi obyvateľov sa koncentruje dominantne na hlavný ostrov a v jeho rámci do jediného mesta na súostroví, hlavného mesta Mariehamn.¹ Ostrovy sú dnes súčasťou Fínskej republiky požívajúcou zvláštny status, ktorú im priznáva už fínska ústava a ďalej ho rozpracúva zákon o ålandskej autonómii. Ålandské ostrovy disponujú vlastným parlamentom a vlastnou vládou s pomerne široko nastavenými kompetenciami a vlastným rozpočtom. Fínska jurisdikcia nad ostrovmi je prakticky viditeľná len vďaka pôsobnosti systému fínskeho súdnictva na ostrovoch² a čiastočne tiež vďaka osobe ålandského guvernéra, ktorého formálne menuje fínsky prezident. Zvláštny status ostrovov je viditeľný tiež na medzinárodnej scéne – územie je neutrálne a demilitarizované podľa medzinárodného práva. Okrem toho majú ostrovy tiež samostatné podmienky členstva v Európskej únii, azda najviditeľnejšou zvláštnosťou je ich vyňatie z jednotnej daňovej oblasti, vďaka čomu sa pri ceste trajektom na ostrovy napríklad predáva alkohol bez spotrebných daní. Taktiež status miestnych obyvateľov je v niečom výnimočný – disponujú totiž právami, ktoré iný občan EÚ, či dokonca ani občan Fínska na ostrovoch nemá a získať ich môže len po splnení istých podmienok.³ Je teda relevantné pýtať sa, akým spôsobom k takémuto usporiadaniu na ostrovoch došlo.

¹ Ålands lagting, Ålands landskapsregering, *Åland in Brief* (Mariehamn: Ålands lagting and Ålands landskapsregering, 2008), dostupné online na <http://www.aland.ax/composer/upload//alandinbrief08.pdf> (stiahnuté 12.5.2013), s. 5.

² Pertti Pesonen a Olavi Riininen, *Dynamic Finland: the political system and the welfare state* (Helsinki: Finnish Literature Society, 2002), s. 199.

³ Miloš Brunclík, Vlastimil Havlík a Aneta Pinková, *Skandinávie: Proměny politiky v severských zemích* (Praha: Walters Kluwer, CEVRO Institut, 2011), s. 57, 66, 237.

Väčšina súčasných odborných článkov sa venuje medzinárodnému statusu ostrovov, ich budúcnosti a podobne. Historická odborná literatúra už popisuje aj proces, akým dnes platný stav v prvej štvrtine 20. storočia vznikol, avšak väčšinou sa obmedzuje na konštatovanie v dĺžke maximálne niekoľkých odstavcov v štýle, že Ålandské ostrovy boli po prvej svetovej vojne objektom sporu medzi Fínskom a Švédskom, ktorý napokon ukončila svojím rozhodnutím Spoločnosť národov, a to tak, že ostrovom bola udelená v rámci Fínska autonómia.⁴ Je však očakávateľné, že za týmto strohým konštatovaním sa ukrýva komplikovaná história, ktorá by navyše mohla byť inšpiratívna aj pre dnešnú dobu. V mnohých prípadoch sporných území v posledných rokoch možno totiž natrafiť na názov Ålandov ako na skúmaný model riešenia, spomeňme napr. iracký Kurdistan⁵, gruzínske Abcházsko⁶, či ruské Kurily⁷. Prirodzene by sa teda oplátilo na ålandský prípad pozrieť bližšie, a to najmä v situácii, kedy táto téma nie je v našom priestore na zodpovedajúcej úrovni dostatočne spracovaná. Samozrejme, práce na tému Ålandských ostrovov vznikali aj vznikajú aj v českom prostredí. Na pôde Institutu mezinárodných štúdií FSV UK vznikla pred niekoľkými rokmi bakalárska práca s tematikou Ålandských ostrovov.⁸ V nej sa však služobne staršia kolegyňa zaoberala primárne autonómiou ako takou a zamýšľala sa, či je autonómia konečným usporiadaním, alebo len zastávkou na ceste k plnej emancipácii. Taktiež je možné nájsť práce s touto tematikou na iných pracoviskách v Českej republike, autorka bakalárskej práce z Masarykovej univerzity sa venuje postaveniu Ålandov v rámci Európskej únie.⁹

Predkladaná práca nazvaná „Ålandské ostrovy – autonómia a cesta k nej“ si dáva za cieľ preskúmať a analyzovať proces, onú „cestu“, ktorá viedla vo svojich dôsledkoch k dnes platnému stavu na ostrovoch, k širokej „autonómii“ v kombinácii s demilitarizáciou a neutralizáciou. Tento proces pomenúva odborná literatúra ako

⁴ Eino Jutikkala, Kauko Pirinen, *Dějiny Finska* (Praha: NLN, 2006), s. 237.

⁵ Liam Anderson a Gareth Stansfield, „Avoiding Ethnic Conflict in Iraq: Some Lessons from the Åland Islands“, *Ethnopolitics* 9, no. 2 (June 2010), s. 219–238, EBSCOhost (stiahnuté 12.5.2013).

⁶ Sarah Stephan, „The Proliferation of Status Proposals for Abkhazia -- Distinct Concepts or Mere Labels?“, *International Journal on Minority & Group Rights* 20, no.1 (January 2013), s. 119-140, EBSCOhost (stiahnuté 12.5.2013).

⁷ Gilbert Rozman, recenzia knihy *Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Åland Experience: Untying the Kurillian Knot*, Kimie Hara a Geoffrey Jukes, eds., *Journal of Japanese Studies* 37, no. 1 (Winter 2011), s. 201-204, EBSCOhost (stiahnuté 12.5.2013).

⁸ Miroslava Lachká, „Autonomy: an alternative to succession?: case study of Åland Islands“ (bakalárska práca, Univerzita Karlova v Praze, 2004), 55 s.

⁹ Lenka Ďaďová, „Ålandské ostrovy a ich postavenie v Európskej únii“ (bakalárska práca, Masarykova univerzita v Brně, 2010), 45 s.

Ålandskú otázku. Práve táto Ålandská otázka bude preto objektom záujmu predkladanej kvalifikačnej práce. Predbežný prieskum tematiky naznačuje, že spor má dve roviny, ktoré pre účely tejto práce nazveme ako vojensko-strategickú a etnickú rovinu. Vojensko-strategickou rovinou budeme mať na mysli otázku demilitarizácie a neutralizácie ostrovov. Etnickou rovinou budeme chápať spor o to, komu majú ostrovy prináležať. Ålandskou otázkou sa budeme zaoberať v období vymedzenom približne rokmi 1917 až 1921. Keďže bolo nakoniec riešenie sporu prijaté na medzinárodnej úrovni, náš záujem zameriame v dominantnej miere práve na túto úroveň. Jednotlivých aktérov teda budeme trochu necitlivo stotožňovať s krajinami ako takými a trochu v rozpore s niektorými súčasnými trendmi v historiografii opomenieme vnútropolitickú dynamiku a osobnosti jednotlivých individuálnych aktérov, ktorí za „štátnymi záujmami“ vlastne stáli (prirodzene až na prípady, kedy takéto stotožnenie nie je možné). Tohto zjednodušenia sa dopúšťame primárne z dôvodu zachovania prehľadnosti a taktiež z nutnosti istej stručnosti vyjadrovania. V súlade s predošlým sa budeme pohybovať v množine krajín, kam patria najmä Fínsko, Švédsko, Veľká Británia a Francúzsko, ako krajiny primárne zainteresované do prijatia riešenia. Niektorým ďalším krajinám sa prirodzene budeme venovať taktiež, niektorým sa naopak, hoci by sa to očakávalo, venovať nebudeme. Za všetky spomeňme Rusko, ktoré do konečného riešenia prakticky nezasiahlo a preto mu budeme venovať len okrajovú pozornosť.

V intenciách načrtnutých v predošlom odseku má táto práca ambíciu zodpovedať otázku, prečo bola Ålandská otázka vyriešená práve takým spôsobom, akým bola vyriešená. Prečo boli ostrovy ponechané Fínsku a bola im udelená autonómia? Prečo neboli dané Švédsku? Alebo prečo nebola otázka riešená ešte úplne inak? Na prvý pohľad by mohla odpoveď na výskumnú otázku vyzeráť banálne – bol nájdený prijateľný kompromis. No predbežný prieskum v tomto prípade naznačuje, že Fínsko bolo ochotné ísť do vojny, aby ostrovy udržalo a boli obavy, že aj Švédsko by sa nakoniec mohlo odhodlať k útoku s cieľom získať ostrovy pod svoju suverenitu. Ponechanie ostrovov Fínsku je preto zo švédskeho pohľadu prehra a nie kompromis. Možno teda očakávať, že nastala nejaká priaznivá konštelácia okolností, ktoré viedli nakoniec k riešeniu v podobe viac pro-fínskeho kompromisu.

S cieľom vysporiadať sa s uvedenou výskumnou otázkou začne práca načrtnutím udalostí, ktoré sú obsahom pojmu Ålandskej otázky. Jedná sa totiž, ako sa ukáže, o zamotaný problém a neskoršia analýza si vyžaduje poznanie týchto základných

historických reálií. Táto analýza nastúpi v hlavnej časti práce, v tretej kapitole, kde sa pokúsime identifikovať záujmy, postoje a predstavy jednotlivých aktérov sporu. V ďalšej časti sa potom zameriame na samotné riešenie, ktoré si predstavíme v podrobnejších intenciách. Záver práce bude patriť zodpovedaniu výskumnej otázky a teda sa pokúsi na základe vykonanej analýzy zodpovedať otázku, prečo bol ålandský spor vyriešený práve daným spôsobom.

Poznámka k metodológii

Ako bolo už načrtnuté, práca kombinuje viacero prístupov. V prvej časti budeme postupovať chronologicky, využívajúc pri tom prvky analýzy – predstavíme udalosti, ktoré sa v Ålandskej otázke odohrali majúc pri tom na pamäti celkový kontext a ich dôležitosť pre napokon prijaté riešenie. Hlavná časť práce bude dominantne analytickým textom, kedy na základe predstavených udalostí a odbornej literatúry ponúkneme motivácie a predstavy jednotlivých aktérov. V závere na základe týchto dvoch častí vyslovíme úsudok, ktorý má ambíciu byť odpoveďou na načrtnutú výskumnú otázku.

Poznámka k terminológii

Už sme spomenuli, že budeme operovať s pojmom Ålandskej otázky. V tejto súvislosti sa oplatí upriamiť pozornosť na názov predmetných ostrovov - „Åland“. Jedná sa o švédске slovo so špecifickým švédskym znakom. Preto ho zahraničná literatúra, najmä zo skúmaného obdobia, niekedy prepisuje do angličtiny ako „Aaland“.¹⁰ Fínsko-jazyčná literatúra tiež operuje s fínskym pojmom „Ahvenanmaa“. V predkladanej práci sa budeme držať oficiálnej švédskej formy „Åland“.

O „severskej“, resp. „škandinávskej“ terminológii už bolo viackrát písané v odbornej literatúre.¹¹ Toto rozlíšenie nie je pre predkladanú prácu prvoradá, avšak pojem sa v práci vyskytuje. Pre účely tejto práce sa budeme držať kontinentálnej

¹⁰ napr. Philip Marshall Brown, „The Aaland Islands Question“, *The American Journal of International Law* 15, no. 2 (April 1921), s. 268-272, <http://www.jstor.org> (staženo 11.5.2013).

¹¹ napr. Brunclík, Havlík a Pinková, „Skandinávie“, s. 1-4.

terminológii¹² a na označenie krajín v oblasti severnej Európy budeme používať pojem „severský“. V práci sa vyskytne tiež pojem „Feno-Škandinávia“, ktorý sa používa ako geografický pojem a označuje oblasť Škandinávského polostrova a územie Fínska ako jeden celok.

Poznámka k literatúre

Z prameňov sú využívané medzinárodné dohody z 19. storočia, ktoré sú publikované zväčša v anglickom alebo francúzskom origináli, prípadne v preklade do jedného z týchto jazykov.¹³ Práca sa tiež opiera o dokumenty týkajúce sa Spoločnosti národov – rozhodnutia v Ålandskej otázke¹⁴, ale aj jej zakladajúcu zmluvu¹⁵, či medzinárodnú zmluvu vyjednanú v jej rámci¹⁶. Jedná sa o verejne elektronicky dostupné zdroje obvykle sa vyskytujúce v anglickom origináli. Pri čerpaní z týchto zdrojov sa práca opiera o vlastný pracovný preklad autora.

Najvýznamnejším zástupcom literatúry je vyčerpávajúca anglicko-jazyčná monografia Jamesa Barrosa o Ålandskej otázke zo roku 1968.¹⁷ Na približne 350 stranách autor mimoriadne detailne spracúva zákulisné rokovania medzi zástupcami jednotlivých krajín týkajúce sa Ålandskej otázky. Autor tu čerpá z diplomatických depeší najrôznejších krajín a zo zápisov diplomatov pre vlastné ústredia o ústných rokovaníach. Táto práca predstavuje akúsi kostru celého akademického bádania o Ålandskej otázke v anglicko-jazyčnom priestore. Mnohé z ďalších zdrojov citovaných v tejto práci sa opierajú taktiež o Barrosovu prácu ako o jeden zo svojich zdrojov. Recenzent pomenoval, trochu ironicky, túto prácu ako nutný základ, aby už nikto

¹² V anglosaskej terminológii, najmä v USA, sa častejšie operuje s pojmom „Škandinávia“, majúci pri tom na mysli to isté.

¹³ napr. Konvencia o demilitarizácii Ålandských ostrovov z roku 1856 (anglický preklad z francúzskeho originálu), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

¹⁴ Rozhodnutie Rady Spoločnosti národov o Ålandských ostrovoch zo dňa 24.6.1921 (anglický originál), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

¹⁵ Zmluva o Spoločnosti národov (anglické znenie) dostupné online na http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (stiahnuté 12.5.2013).

¹⁶ Konvencia o neopevnení a neutralizácii Ålandských ostrovov z roku 1921 (anglický preklad), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

¹⁷ James Barros, *The Åland Islands question: Its settlement by the League of Nations* (New Haven, London: Yale University Press, 1968).

nemusel v budúcnosti spracúvať takéto podrobnosti.¹⁸ Dôležitým faktom je, že v dominantnej miere ide o faktografickú publikáciu. Žiadna iná práca dostupná v mne zrozumiteľnom jazyku neponúka taký detailný vhľad do udalostí a zákulisia Álandskej otázky – udalosti sú rozpracovávané doslova zo dňa na deň, často dokonca z hodiny na hodinu, na úrovni osobných stretnutí diplomatov a štátnikov. Toto prirodzene limituje prehľadnosť tejto publikácie. Pre predkladanú prácu je Barrosova monografia najmä faktografickým podkladom pre analytické úsudky a v podstate nahrádza v praxi ťažko realizovateľný zdĺhavý výskum v archívoch ministerstiev zahraničných vecí zainteresovaných krajín. Získaniu tohoto cenného zdroja napomohol študijný pobyt autora predkladanej práce na univerzite v Helsinkách.

Z ďalších zdrojov sú použité knižné histórie niektorých krajín¹⁹, ktoré sú pomôckou pre pochopenie širšieho historického kontextu udalostí. Užšie zamerané odborné monografie právnického²⁰, či politologického charakteru²¹ poskytujú cenné uvedenie do komplexnosti problematiky z multidisciplinárneho hľadiska. Tieto zdroje ďalej dopĺňajú úzko vymedzené akademické články²² a ďalšie.

¹⁸ A. F. Upton, recenzia knihy *The Åland Islands Question: Its Settlement by the League of Nations*, James Barros, *The English Historical Review* 85, no. 336 (July 1970), s. 631, <http://www.jstor.org> (stiahnuté 12.5.2013).

¹⁹ napr. Jutikkala, Pirinen, „Dějiny Finska“

²⁰ Claudio Scarpulla, *The Constitutional Framework for the Autonomy of Åland: A Survey of the Status of an Autonomous Region in the throes of European Integration* (Mariehamn: Ålands hogskola, 2002), 102 s., dostupné online na <http://www.ha.ax/files/scarpulla.pdf> (stiahnuté 12.5.2013).

²¹ Brunclík, Havlík a Pinková, „Skandinávie“.

²² napr. Sia Spiliopoulou-Åkermark, „The Åland Islands Question in the League of Nations: The Ideal Minority Case?“, *Redescriptions* 13 (2009), s. 195-205, dostupné online na http://redescriptions.fi/media/uploads/yearbooks/2009/Spiliopoulou_2009.pdf (stiahnuté 12.5.2013).

1. Vznik Ålandskej otázky a jej priebeh

V nasledujúcej kapitole sa pokúsime predstaviť priebeh udalostí označovaných ako Ålandská otázka. Časový rámec sme vymedzili už v úvode, no na tomto mieste sa oplatí spomenúť, že pri uvažovaní o Ålandskej otázke sa istým presahom do hlbšej minulosti, najmä do polovice 19. storočia, vyhnúť nedá.

Tiež je korektné pripomenúť, že značná časť udalostí opísaných na nasledujúcich stranách vychádza zo zdrojov, akými sú diplomatické depeše a osobné zápisky diplomatov a iných vysokopostavených predstaviteľov jednotlivých štátov. Vzhľadom na charakter Ålandskej otázky ako dominantne otázky zákulisných rokovaní a až neskôr otvorených právnych a politických argumentácií, je opieranie historickej rekonštrukcie udalostí práve o zdroje z diplomatického prostredia azda pochopiteľné. Túto rekonštrukciu, ako sme už spomenuli pri úvodnom zhodnotení literatúry, v mimoriadne detailnej forme spracoval James Barros.²³ Prirodzene budeme vychádzať aj z ďalších zdrojov, avšak u väčšiny z nich sa ako ich zdroj uvádza okrem iných aj práve Barrosova publikácia. Keďže sa však v prípade Barrosa jedná o faktografické dielo, kde sa analýza vyskytuje len marginálne, považujem pri všetkej obozretnosti za možné spracovať príslušné pasáže na nasledujúcich stranách na základe faktov z Barrosovej knihy doplnených o analytické postrehy iných autorov.

1.1. Ålandy v období pred fínskou nezávislosťou

Dominantným prvkom v celom sledovanom období, no azda najmä v období pred vyhlásením samostatného Fínska, je v súvislosti s Ålandskými ostrovmi prvok vojensko-strategický. O strategickej dôležitosti ostrovov ešte bude podrobnejšie pojednávané, v tejto chvíli postačí konštatovanie, že poloha ostrovov v Baltskom mori z nich robí územie mimoriadnej strategickej dôležitosti. Tento fakt si uvedomilo v príhodnej dobe najmä Rusko.

Na začiatku 19. storočia, počas tzv. napoleonských vojen na európskom kontinente boli Ålandské ostrovy súčasťou Švédskeho kráľovstva. Až do tejto doby sa Švédsko rozprestieralo na oboch stranách Botnického zálivu, teda aj na území dnešného

²³ Barros, „The Åland Islands question...“

Fínska. Ålandské ostrovy sa teda nachádzali medzi dvoma švédskymi brehmi.²⁴ Keď však Švédsko ako člen protinapoleonovskej koalície utrpelo porážku, víťazné Rusko, vtedy bojujúce na Napoleonovej strane, bolo odmenené švédskym územím východne od Botnického zálivu. V tomto momente nastala v Baltiku nová situácia – Botnický záliv sa stal hranicou dvoch znepriatelených strán. Ålandské ostrovy, ležiace na jeho vstupe, sa teda logicky stali mimoriadne dôležitým hraničným územím, ktorého vlastníctvo znamenalo nezanedbateľnú strategickú výhodu. Ruská ríša, vedomá si nového geografického usporiadania, si zmluvne zaistila pripojenie ostrovov.²⁵ V nasledujúcich mesiacoch bolo na fínskom území sformované poloautonómne Fínske veľkokniežactvo a ostrovy sa stali jeho súčasťou.²⁶

Strategická dôležitosť ostrovov a ich výhodná poloha ako vojenskej základne počas konfliktu v Baltiku sa stali dôvodom na korekciu baltského statu quo pri najbližšom vážnom oslabení cárskej ríše.²⁷ To nastalo po Krymskej vojne v roku 1856. K Parížskej mierovej zmluve bola pripojená zvláštna konvencia, tzv. Ålandská konvencia, ktorá vo svojom prvom článku uvádza: „Jeho veličenstvo, cár všetkých Rusov, v odpovedi na priania vyjadrené ich veličenstvami kráľovnou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Írska a cisárom Francúzov, vyhlasuje, že Ålandské ostrovy nebudú opevnené a že žiadne vojenské, či námorné zariadenie akéhokoľvek druhu tam nebude udržiavané, ani vytvorené.“²⁸

Ostrovy sa teda konvenciou z roku 1856 stali demilitarizovaným územím, čo svojimi podpismi garantovali ruská, britská a francúzska strana. V období zvyšku druhej polovice 19. storočia tento stav nespôsobil problémy – Rusko a Švédsko, ktorých sa neutralizácia ostrovov týkala bezprostredne, sa nedostali do vojnového stavu. Problémy však vyvstali počas prvej svetovej vojny.

V priebehu prvej svetovej vojny bolo Rusko na strane Dohody proti Nemecku a Švédsko bolo neutrálne, lavírujúce medzi znepriatelenými stranami podľa potreby. Ålandské ostrovy však poskytovali, v prípade nemeckého obsadenia, priam ideálnu

²⁴ Franklin D. Scott, *Sweden: The Nation's History* (Carbondale, Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1988), s. 278.

²⁵ Zmluva z Fredrikshamn z roku 1809 (francúzsky originál), dostupné online na <http://histdoc.net/fr/frhamn.html> (stiahnuté 12.5.2013).

²⁶ Lars Ingmar Johansson, „The Autonomy of Åland – Background and Present Situation“ in *The Åland Islands: Demilitarized Region* (Mariehamn: Ålands Fredsförening, 1995), s. 30.

²⁷ Harald Gustafsson, *Nordens historia en Europeisk region under 1200 år* (Lund: Studentlitter, 2007), s. 244.

základňu pre útoky na ruské územie (konkrétne územie Fínskeho veľkokniežactva). Rusko preto rozbehlo diplomatickú kampaň, ktorej vyústením malo byť dočasné opevnenie ostrovov, prirodzene výlučne defenzívneho charakteru. Zmluvné strany konvencie z roku 1856 sa nakoniec zhodli, že ruské opevnenie po dobu vojny bude vhodným zabezpečením pred nemeckou námornou ofenzívou a umožnili Rusku dočasne zmienenu konvenciu nerešpektovať. Akékoľvek opevnenia však mali byť po vojne zničené a účinnosť konvencie mala byť obnovená.²⁹

V druhej polovici prvej svetovej vojny, keď proces fínskej emancipácie vrcholil, teda boli Ålandské ostrovy územím Fínskeho veľkokniežactva v zvláštnom režime medzinárodne garantovanej neutrality, ktorý však zainteresované krajiny viac-menej konsenzuálne dočasne nerešpektovali.

V tomto období vojnového chaosu sa taktiež objavila druhá poloha práve sa formujúcej Ålandskej otázky, a síce poloha etnická. Práve vo vojnovom období možno pozorovať prvé hlasy, hojne prítomné najmä vo ålandskej, ale i švédskej tlači a v konzervatívnejších kruhoch, na zmenu afiliácie územia ostrovov, konkrétne na ich „znovu-pripojenie“ k Švédsku.³⁰ V tomto zmysle nastali dokonca tiež prvé polooficiálne stretnutia a rokovania medzi zástupcami Ålandských ostrovov a Švédskeho kráľovstva, a to v auguste 1917.³¹ Dôležitosť tejto druhej polohy nepomerne vzrastie najmä v nasledujúcom období, keď popri ďalších územných zmenách aj v oblasti Feno-Škandinávie sa bude značná pozornosť zainteresovaných strán upierať aj na tento rodiaci sa problém.

1.2. Ålandy v nezávislom Fínsku

Vo všeobecnom vojnovom chaose, v prípade Ruska navyše až extrémnom v dôsledku dvoch revolúcií roku 1917, vyhlásil fínsky parlament (Eduskunta) na začiatku decembra 1917 nezávislosť Fínska od Ruskej ríše. Forma vyhlásenia

²⁸ Konvencia o demilitarizácii Ålandských ostrovov z roku 1856 (anglický preklad z francúzskeho originálu), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationalaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

²⁹ Holger Rotkirch, „The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands: A Regime 'in European Interests' Withstanding Changing Circumstances“, *Journal of Peace Research* 23, no. 4 (December 1986), <http://www.jstor.org> (stiahnuté 8.6.2012), s. 362-264.

³⁰ Gustafsson, „Nordens historia...“, s. 244.

³¹ Johansson, „The Autonomy of Åland...“, s. 32-33.

nezávislosti³² jasne indikovala, že nové nezávislé Fínsko tvorí územie bývalého ruského Fínskeho veľkokniežactva. S Ålandskými ostrovmi sa teda počítalo ako so súčasťou tohto nového štátu.

Hneď v nasledujúcich týždňoch, na prelome rokov, uznali nové Fínsko ako sovietske Rusko, tak aj Švédsko, ale napríklad aj Dohodové Francúzsko.³³ Tu je dôležité poznamenať, že uznanie bolo bezpodmienečné, inak povedané nik žiadnym spôsobom akúkoľvek charakteristiku nového nezávislého štátu nespochybnil.

Z vojensko-strategického hľadiska však bola situácia ostrovov veľmi problematická. Ako sme už spomenuli, signatári konvencie z roku 1856 a Švédsko sa viac či menej ochotne dohodli na dočasnom nerešpektovaní neutrality ostrovov, čo prirodzene vyústilo do vybudovania opevnení ruskou stranou a následnou vojenskou prítomnosťou v sile tisícov mužov.³⁴ V tejto dobe prelomu rokov 1917 a 1918 však bol stav značne odlišný tomu, v ktorom sa zmienená situácia dohodla. Ostrovy už boli súčasťou nového nezávislého štátu. Prítomnosť ruskej, teda cudzej, vojenskej posádky dávala tušiť do budúcnosti problémy. Taktiež, oslabené Rusko bolo v hlbokjej defenzíve a víťazstvo Nemecka na východnom fronte sa už blížilo. Postoje zainteresovaných strán, v tomto prípade najmä Švédska, tento fakt reflektovali.

Z pohľadu etnickej časti rodiacej sa Ålandskej otázky nastal taktiež dôležitý zvrat. V decembri 1917 sa na Ålandoch konalo veľké zhromaždenie miestnych obyvateľov, ktorí sa jednohlasne vyslovili pre pripojenie svojich ostrovov k Švédsku. S petíciou podpísanou 7000 obyvateľmi sa vydala oficiálna delegácia do Štokholmu.³⁵

V tomto období dochádza prvýkrát k citeľnému prieniku dvoch polôh Ålandskej otázky. Hoci nejaký čas trvalo, kým sa Ålandčania oficiálne dostali do Štokholmu, ich úmysly boli známe ako Švédsku, tak napríklad aj Nemecku. Práve Nemecko sa v tomto období konštituovania sa nezávislého Fínska pokúsilo ovplyvniť usporiadanie v Baltiku vo svoj prospech. Vďaka už opakovane vyjadrených prianiach Ålandčanov o pripojenie k Švédsku a o už dlhodobej mediálnej kampani v prospech tejto veci v samotnom Švédsku a majúci na mysli najmä vlastné vojensko-strategické záujmy, rozhodlo sa Nemecko tajne ponúknuť Švédsku obchod – Nemecko vojensky zaistí zisk baltických území, odovzdá ich Švédsku (vrátane Ålandských ostrovov) a Švédsko za to

³² K tejto téme viac v Seppo Zetterberg, *Finland After 1917* (Helsinki: Otava, 1995), s. 15-20.

³³ Jutikkala, Pirinen, „Dějiny Finska“, s. 227.

³⁴ Johansson, „The Autonomy of Åland...“, s. 32.

³⁵ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 69.

v povojnovom usporiadaní bude spolupracovať s Nemeckom.³⁶ Tento návrh prirodzene nemohlo neutrálne Švédsko akceptovať, po porážke sovietskeho Ruska sa však pokúšalo po dohode s Nemeckom zúčastniť ako tretia strana Brest-Litovských rokovaní. Pre odpor Dohody sa však nekonalo ani toto. Prvý pokus o vyriešenie ålandského problému, tento krát v nemeckej réžii preto nevyšiel.³⁷

V období nasledujúcich mesiacov nastala na Ålandských ostrovoch mimoriadne chaotická situácia, ktorej pochopenie si vyžaduje istý priestor. Keďže je však pre kontext ďalších rokovaní dôležitá, nie je možné ju opomenúť a preto ju predstavíme, aspoň v skrátenej forme.

Ako už bolo spomenuté, na začiatku roka 1918 bolo Fínsko nezávislé a čiastočne už i medzinárodne uznané. Na Ålandských ostrovoch bola prítomná ruská posádka a opevnenia. Tiež je dôležité, že miestni obyvatelia sa už oficiálne vyslovili pre pripojenie územia k Švédsku. Kľúčovým faktorom pre spustenie nasledujúcich udalostí je však vypuknutie fínskej občianskej vojny. To prirodzene nezostalo bez odozvy ani na ostrovoch. Hlavným problémom sa stala prítomnosť ruskej posádky, ktorej anarchické správanie vzbudzovali obavy. Švédsko sa teda pre upokojenie situácie a v prospech udržania pokoja na ostrovoch rozhodlo vo februári 1918 ostrovy vojensky obsadiť. Zo švédskeho pohľadu sa jednalo o čisto humanitárnu operáciu – cieľom švédskych vojakov bolo evakuovať občanov, ktorí by o to prejavili záujem a najmä dozrieť na pokojný odchod ruských jednotiek. Švédsko, ktoré sa otvorene usilovalo o zmenu afiliácie územia Ålandských ostrovov, však zanedbalo komunikáciu s fínskou stranou. Preto zostala fínska vláda z tohto kroku značne rozčarovaná a ihneď si ho spojila s predošlou švédskou snahou o pripojenie ostrovov. Navyše, v rámci operácií Bielych v občianskej vojne boli na ostrovy vyslané aj fínske jednotky. Z vojensko-taktického hľadiska problém nenastal – ozbrojené jednotky Švédov, Fínov a Rusov sa boli schopné aj ochotné dohodnúť, že Švédi si splnia svoju úlohu evakuácie ruských jednotiek a miestnych civilistov a následne dozrú na poriadok na ostrovoch. Na politickej úrovni však došlo k niekoľkým nedorozumeniam a nedostatku komunikácie, čo situáciu robilo nepredvídateľnou a nebezpečnou. Fínska strana neverila, že Švédsko nesleduje vlastné záujmy a zasahuje výhradne z humanitárnych dôvodov. Švédska vojenská akcia zasiala semienka nedôvery, ktoré následne dlhú dobu ovplyvňovali ich vzájomné vzťahy.³⁸

³⁶ Scott, „Sweden...“, s. 470.

³⁷ Rotkirch, „The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands...“, s. 364-365.

³⁸ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 78-84.

Už dost' chaotická situácia na ostrovoch na jar 1918 sa následne ešte viac skomplikovala. Po tom, čo Nemecku nevyšlo dvorenie Švédsku, rozhodlo sa pozornosť upriamiť na občianskou vojnou zmietané Fínsko, ktorému navyše nikto neprejavil záujem vojensky pomôcť. Počas Brest-Litovských rokovaní Nemecko prakticky úplne ovládlo oblasť Baltiku a zacítilo príležitosť sformovať si v oblasti spojenca – Fínsko. Fínsko v tejto dobe nepochybne pomoc potrebovalo a Nemecko navrhlo, že v prospech Bielych vo Fínsku zasiahne. To Fínsko vďačne akceptovalo. Ako základňa pre prísun vojsk a techniky boli ideálne práve Ålandské ostrovy. S fínskym súhlasom teda Nemecko pristálo na Ålandských ostrovoch, práve v čase najneprehľadnejšej situácie - na ostrovoch boli ako ruské, tak aj švédske a už aj fínske jednotky. V tejto situácii pripravovaného útoku na pozície Červených na fínskej pevnine Nemecko žiadalo, aby sa Švédsko stiahlo. Po vzájomnej komunikácii a vyriešení predošlých nedorozumení však Švédi a Nemci našli spoločnú reč. Dôvodom akiste bol aj fakt, že ani jednej strane o zmenu statu quo v prípade Ålandov bezprostredne nešlo.³⁹

V tejto situácii sa na scénu opäť vracia otázka neutralizácie Ålandov, ktorá bola primárnym vojensko-strategickým prvkom Ålandskej otázky. V čase dvojitej „okupácie“ ostrovov problém zničenia opevnení spolu Nemecko a Švédsko riešili. Švédi sa však napokon rozhodli svoju vojenskú prítomnosť na ostrovoch zbytočne nepreťahovať a z ostrovov sa ešte počas jari stiahli.⁴⁰ Následne sa otázka zničenia opevnení stáva dôležitou fínsko-švédsko-nemeckou otázkou. Úvahy nad rôznymi alternatívami riešenia zo strany Nemecka a Fínska však vyriešil príchod novembra 1918 a porážky Nemecka. Za fínsko-švédsko-nemeckej spolupráce bolo opevnenie na ostrovoch koncom roka 1918 odstránené.⁴¹ Je tiež vhodné poznamenať, že ešte v máji 1918 skončila aj fínska občianska vojna a veci sa tak do konca roka 1918 trochu upokojili.

Ešte počas jari 1918 sa v neprehľadnej situácii navyše zintenzívnila aj etnická otázka na Ålandoch. Počas švédskej vojenskej prítomnosti sa Ålandania znovu pokúsili zmeniť status quo žiadosťou súčasne fínskemu parlamentu, švédskemu kráľovi a dokonca aj nemeckému cisárovi o pripojenie ostrovov k Švédsku. Fínsko na medzinárodnej scéne pochopiteľne obvinilo Švédsko z vmiešavania sa. Zároveň však fínska vláda aj fínsky guvernér na Ålandoch radili obyvateľom ostrovov situáciu ďalej

³⁹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 84-89.

⁴⁰ Brown, „The Åland Islands Question“, s. 269.

⁴¹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 97-99.

nevyostrovat', najmä počas stále prebiehajúcej občianskej vojny.⁴² Aj túto otázku dominantne ovplyvnil koniec občianskej a najmä prvej svetovej vojny, ako sa ukáže na nasledujúcich stranách.

1.3. Ålandy po skončení vojny

Na konci vojny sa teda chaotická situácia v oblasti mierne stabilizovala. Fínsko obstálo v občianskej vojne a udržalo si nezávislosť aj územnú celistosť. Rusko prestalo hrať bezprostrednú úlohu a ponorilo sa do vlastných problémov. Nemecko bolo porazené a na čas prestalo hrať v európskej politike úlohu. Povojnové usporiadanie Európy sa malo riešiť v Paríži, preto sa dalo očakávať, že aj táto problematická otázka bude v priebehu mierovej konferencie diskutovaná.

Počas prvej svetovej vojny sa pre malé národy stalo veľkou nádejou 12 bodov prezidenta USA Woodrowa Wilsona. Najmä bod o práve národov na sebaurčenie sa stal zvlášť populárnym. Práve naň sa už v roku 1918 odvolali aj obyvatelia Ålandských ostrovov, keď dávali oficiálne a nahlas na vedomie svoju vôľu pripojiť svoje územie k Švédsku. Túto argumentáciu prevzalo tiež Švédsko.⁴³

Ku koncu vojny, na jeseň 1918, sa aj etnická poloha Ålandskej otázky stala presahujúcou bilaterálnu úroveň. Obyvatelia Ålandských ostrovov sa oficiálne obrátili na Dohodové mocnosti so žiadosťou o preskúmanie ich stavu, odvolávajúc sa pritom prirodzene na právo na sebaurčenie.⁴⁴ Tým sa Ålandská otázka vo svojej celistvosti aj formálne internacionalizovala. V rovnakom období sa podobne na Dohodu obracia aj Švédsko. Fínsko je o tom taktiež informované a buduje si vlastnú pozíciu. Otázka sa teda viditeľne stáva otázkou najmä zákulisných diplomatických rokovaní.⁴⁵

Švédsko argumentovalo, ako sme už spomenuli, najmä wilsonovským právom na sebaurčenie a tlačilo na riešenie otázky aj s odkazom na nevyhnutnosť zaistenia svojej bezpečnosti prostredníctvom neutralizácie a demilitarizácie ostrovov.⁴⁶ Fínsko samozrejme zákulisne kontrovalo s poukazom na územnú celistosť suverénneho

⁴² Barros, „The Åland Islands question...“, s. 90-91.

⁴³ Spiliopoulou-Åkermark, „The Åland Islands Question...“, s. 199-200.

⁴⁴ Juhani Paasivirta, *Finland in Europe: The early years of independence 1917-1939* (Helsinki: Finnish Historical Society, 1988), s. 295.

⁴⁵ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 100.

⁴⁶ Scott, „Sweden...“, s. 500.

štátu.⁴⁷ V prospech Fínska tiež hrali dve veci – jednak bolo Fínsko vojensky zdatné a ochotné v prípade potreby použiť silu aj v záujme širšej európskej bezpečnosti, a jednak malo Fínsko osobu charizmatického a mimoriadne uznávaného maršala C.G.E. Mannerheima, ktorý za Fínsko neoficiálne u svojich vysokopostavených kontaktov loboval.⁴⁸ Nasledujúce mesiace, prakticky rok 1919, teda boli v znamení pokračovania zákulisných rokovaní na rôznych stupňoch a, ako neskôr ukážeme, aj akými vyčkávaním na použiteľný kompromis.

Švédsko sa tiež snažilo Fínsko bilaterálne presvedčiť, aby sa Ålandov vzdalo za nejakú švédsku protislužbu. Do úvahy pripadala švédská diplomatická pomoc pri iných fínskych územných nárokoch, či dokonca finančná náhrada za prenechané územie.⁴⁹ Nakoľko však fínska strana takýto kompromis akceptovať nehodlala, Švédsko sa rozhodlo odvolať sa s problémom priamo na Najvyššiu radu na Parížskej mierovej konferencii.⁵⁰ Rovnako sa na mierovú konferenciu obrátili priamo aj obyvatelia Ålandských ostrovov.⁵¹

Európske mocnosti však dali na mierovej konferencii opakovane najavo, že otázka ostrovov sa týka prvej svetovej vojny maximálne v rozsahu ich neutralizácie. Ostatné problémy plynuli z príčin priamo nesúvisiacich s vojnou. Preto sa postoje jednotlivých veľmocí, ako aj orgánov konferencie niesli v znamení neochoty rozhodnúť spor, ktorý sa ponášal na hru s jedným víťazom a jedným porazeným, a teda celý proces na mierovej konferencii bol len akýmsi zdržiavaním a vyčkávaním.⁵²

Na tomto zdržiavaní sa podieľalo tiež Fínsko, ktoré švédsku snahu o dosiahnutie riešenia na „mocenskom koncerte“ v Paríži odmietalo. Fínsko bolo totiž dôverne informované, že hoci prakticky žiadna z veľmocí nie je naklonená oddeleniu ostrovov od Fínska, konferencia by pravdepodobne pod váhou švédskych argumentov nemala na výber.⁵³ Pravdepodobným výsledkom takého kroku by bolo usporiadanie plebiscitu na území, ktoré by záväzne rozhodlo o jeho budúcnosti, s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou by to znamenalo pripojenie Ålandských ostrovov k Švédsku.

V spore sa v tomto období začína čoraz viac spomínať Spoločnosť národov, ktorá v tejto veci napokon bude hrať rozhodujúcu rolu. Totiž pre európske mocnosti, ale

⁴⁷ Paasivirta, „Finland in Europe...“, s. 293.

⁴⁸ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 107-112.

⁴⁹ Ibid., s. 112-113.

⁵⁰ Ibid., s. 145.

⁵¹ Ibid., s. 117.

⁵² Ibid., s. 168.

najmä Veľkú Britániu a Francúzsko, sa SN zdá byť vítaným prostriedkom ako jednak nerozhodnúť vo vlastnom mene a jednak ako veci obhájitelným spôsobom ešte viac pozdržať. SN totiž ešte v tom období nebola úplne akcieschopná a vec by musela nanovo preskúmať. Rozhodnutie by sa tak oddialilo o mesiace až roky, čo by prinieslo čas na bilaterálne rokovania, ktoré by snád mohli viesť k výsledku.⁵⁴

Postupom času, napriek švédskemu nátlaku na mierovú konferenciu a ďalším snahám Åland'ánov, získalo riešenie v podobe odovzdania problému Spoločnosti národov rozhodujúcu podporu. Celý problém sa ale v tomto čase riešil už niekoľko mesiacov. To síce hralo do karát Fínsku, Švédsko aj Åland'ania však už začínali byť netrpezliví a obe strany indikovali už aj vôľu riešiť veci zúfalými – jednostrannými prostriedkami.⁵⁵ Na tieto úvahy Fínsko odpovedalo dvojako – jednak absolútne odmietlo švédske vmiešavanie a vyjadrilo ochotu vojensky brániť svoje výsostné územie,⁵⁶ zároveň však ponúklo na znamenie dobrej vôle dve veci, ktoré mali Švédsko a Åland'ánov upokojiť. V súlade so želaním v podstate všetkých zainteresovaných strán Fínsko sľúbilo demilitarizáciu ostrovov. Ako odpoveď na ålandské etnické požiadavky pripravila fínska legislatíva územnú autonómiu pre Ålandské ostrovy, ktorú Eduskunta prijala na jar roku 1920.⁵⁷

Situáciu v tomto období ešte prechodne vyhrotili samotní Åland'ania, ktorí namiesto akceptovania udelenej autonómie prebrali iniciatívu a verejne požiadali švédsku vládu o pomoc pri pripojení Ålandských ostrovov k Švédsku. Na tento zreteľný akt zrady reagovali Fíni nekompromisne - vedúcich predstaviteľov miestnych obyvateľov zatkli, uväznili v Turku a obvinili zo zrady. Zároveň na ostrovy preventívne vyslali poriadkové sily.⁵⁸ Na medzinárodnej pôde už bolo zatiaľ všetko pripravené pre zapojenie Spoločnosti národov.

1.4. Ålandy a Spoločnosť národov

Spoločnosť národov založená Versailleskou mierovou zmluvou, mala byť práve takým orgánom medzinárodného dozoru nad mierom a mierovým riešením prípadných

⁵³ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 125.

⁵⁴ Ibid., s. 215.

⁵⁵ Ibid., s. 226-227.

⁵⁶ Ibid., s. 228.

⁵⁷ Ibid., s. 216.

⁵⁸ Paasivirta, „Finland in Europe...“, s. 295-296.

konfliktov, aký Ålandská otázka očividne potrebovala. Nečudo preto, že veľmoci, ako už bolo spomenuté, o jej prípadnom zapojení uvažovali už dlhšie. Rovnako však aj samotný tvoriaci sa sekretariát Spoločnosti národov na čele s generálnym tajomníkom sirom Ericom Drummondom sa o vec začal zaujímať, zatiaľ neoficiálne a skôr informatívne, už počas mesiacov predchádzajúcich oficiálnemu odovzdaniu sporu.⁵⁹

Na jar roku 1920 už bolo prakticky dohodnuté medzi víťaznými mocnosťami, že otázku, napriek švédskemu naliehaniu, bude riešiť Spoločnosť národov (SN).⁶⁰ Formálnym problémom sa stalo najprv predanie problému. Členom SN v tomto období bolo spomedzi primárnych aktérov sporu jedine Švédsko, a to si po mesiacoch diplomatického úsilia jednoducho nemohlo z taktického hľadiska dovoliť oficiálnu žiadosť o rozriešenie otázky.⁶¹ Fínsko na druhej strane ešte členom SN nebolo. A hoci si podalo prihlášku a učinilo kroky k nadobudnutiu plného členstva, o prijatí za člena mohlo rozhodnúť iba Valné zhromaždenie, ktoré sa však malo prvýkrát zísť až v priebehu niekoľkých mesiacov.⁶² Také odkladanie problému už bolo v tejto chvíli nežiaduce. Dňa 19. júna 1920 preto Veľká Británia sama odovzdala vec sekretariátu Spoločnosti národov.⁶³

Sekretariát SN sa najprv ku komplikovanej veci musel postaviť a zhodnotiť zásadné problémy. Je možné zapojenie SN do problému, ktorého medzinárodný charakter jedna strana (Fínsko) odmieta? Akým spôsobom by bolo žiaduce, aby SN dospela k rozhodnutiu? V prvom prípade sekretariát na základe vlastnej predbežnej analýzy skonštatoval, že zapojenie SN je legálne možné. V druhom sa núkali dve alternatívy – buď SN menuje arbitrážnu komisiu alebo bude hrať úlohu akéhosi sprostredkovateľa. Táto rola sprostredkovateľa mala mať takú formu, že SN by sa problémom v rámci vlastných procedurálnych pravidiel oficiálne zaoberala, vytvárajúc pri tom (neoficiálne) podmienky pre bilaterálne švédsko-fínske rokovania. Azda nie je nutné zdôrazňovať, že tento prístup bol sekretariátu oveľa sympatickejší.⁶⁴

V týchto fázach konfliktu sa otázka čiastočne presunula zo zákulisnej diplomatickej roviny do roviny medzinárodno-právnej argumentácie. Spor sa odteraz riešil písaným dokumentom – Zmluvou o Spoločnosti národov. V rámci SN sa

⁵⁹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 179.

⁶⁰ Ibid., s. 220.

⁶¹ Švédsko v zákulisných rokovaniach odmietalo zapojenie SN a preferovalo riešenie prijaté priamo európskymi mocnosťami. (viď Barros, „The Åland Islands question...“, s. 224)

⁶² Barros, „The Åland Islands question...“, s. 239.

⁶³ Ibid., s. 257.

problémom, v súlade s článkami 15 a 17 Zmluvy, mala zaoberať Rada SN. Fakt, že Fínsko nebolo ešte členom SN, upravoval článok 17, ktorý uvádza, že aj nečlenský štát môže byť k riešeniu prizvaný a v rámci riešenia problému v Rade SN má rovnaké postavenie ako členský štát.⁶⁵ V tomto bol v Rade SN konsenzus. Prvým problémom na ceste Rady SN k nájdeniu riešenia bolo, aký článok Zmluvy sa má pri riešení použiť. Článok 15 priznáva Rade SN právomoc riešiť, v prípade záujmu, problémy potenciálne vedúce k nepriateľstvu. Článok 11 zase priznáva Rade SN priam povinnosť zasiahnuť v prípade nebezpečenstva vypuknutia vojny. Na tieto dva články, zvlášť na prvý menovaný, poukazovalo Švédsko. Fínsko naopak poukazovalo na článok 15 §8, ktorý uvádza, že „ak je spor jednou stranou vyhlasovaný, a Radou potvrdený, ako vychádzajúci z veci podľa medzinárodného práva podliehajúcej domácej jurisdikcii tejto strany, Rada to vyhlási a odporúčania ohľadom riešenia veci neučiní“⁶⁶. Fínsko taktiež odmietlo, že by v súvislosti so sporom hrozila vojna, čo vylučovalo aplikáciu článku 11.

Rada SN napokon svojou rezolúciou v júli 1920 rozhodla, že sa vytvorí komisia právnikov, ktorá tento procedurálny spor posúdi a navrhne riešenie. Hlavnou otázkou bolo, či spadá ålandská otázka pod článok 15 §8. Táto komisia, zložená z troch renomovaných právnikov, po jednom zo Švajčiarska, z Holandska a z Francúzska, pracovala v auguste 1920 a začiatkom septembra prišla so záverom: ålandská otázka nie je otázkou podľa článku 15 §8 a teda Rada SN má právomoc sa vecou zaoberať a prísť s návrhom riešenia. Druhý záver komisie, ohľadom otázky, ktorú sme priamo nespomenuli, bol, že Ålandské ostrovy sú stále územím viazaným konvenciou z roku 1856 a teda sú neutrálne a demilitarizované podľa medzinárodného práva.⁶⁷

Rada SN správu komisie právnikov akceptovala a začala sa vecou zaoberať podľa článku 15. Ako ďalší krok bolo dohodnuté vytvorenie druhej komisie, ktorá mala tento krát preskúmať meritu veci a navrhnúť riešenie samotného konfliktu. Na tomto mieste je vhodné zdôrazniť, že Rada SN mala podľa Zmluvy iba právomoc navrhnúť riešenie.⁶⁸ Inými slovami, akceptácia prijatého riešenia stranami sporu závisela iba na ich dobrej vôli. A Fíni dali otvorene najavo, že akceptujú iba riešenie, ktoré neohroží

⁶⁴ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 259-265.

⁶⁵ Zmluva o Spoločnosti národov (anglické znenie) dostupné online na http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (stiahnuté 12.5.2013).

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 288.

fínsku územnú celistvosť. Napriek všetkým problémom sa však oplatí spomenúť, že po predchádzajúcom nebezpečnom vyostrení sa od predania otázky Rade SN veci výrazne upokojili.

Druhá komisia bola zostavená zo zástupcov Belgicka, Švajčiarska a Spojených štátov. Táto komisia v nasledujúcich mesiacoch navštívila obe strany sporu a rovnako i Ålandy samotné. Následne prišla v apríli 1921 s nasledujúcim záverom: 1) Ålandy sú podľa „geografickej logiky“ jednoznačne fínskym územím; 2) Ålandy boli prakticky počas celých svojich politických dejín považované za územie prináležiace k Fínsku, a to aj počas švédskej vlády na fínskom území; 3) suverenita Fínska nad Ålandami nebola v kritických momentoch nikdy spochybnená, ani Švédskom a samotný prejav vôle Ålandčanov po pripojení k Švédsku bol očividne motivovaný akýmsi geopolitickým „pudom sebazáchovy“, keď počas občianskej vojny hrozil pád Fínska do moci boľševikov; 4) právo na sebaurčenie nie je možné aplikovať bezbreho a musí byť rozumne zdôvodnené; 5) Fínsko očividne má záujem na dobrom spolužití s Ålandanmi a na ich rozvoji. Komisia preto navrhla, aby boli Ålandské ostrovy ponechané Fínsku, a to po prijatí istých garancií. Charakter týchto garancií bol taký, že sa jednalo vlastne o akési rozšírenie už de jure platného autonómneho rámca, preto komisia navrhla, aby boli garancie zanesené do platného zákona o ålandskej autonómii. V otázke neutralizácie Ålandov komisia navrhla prijatie nového medzinárodno-právneho dokumentu, ktorý by potvrdil a sprísnil režim zavedený už konvenciou z roku 1856.⁶⁹

Táto správa bola prirodzene k nevôli Švédska, ktoré však prechádzalo v tejto dobe zložitým vnútropolitickým obdobím, kedy vládla len technokratická a značne ustráchaná vláda.⁷⁰ Naopak odhodlané Fínsko bolo závermi potešené. Na ďalších zasadnutiach Rady SN, ktoré predchádzali prijatiu konečného riešenia, preto už prijatie riešenia založeného na správe druhej komisie nemohli ohroziť ani švédske emotívne vystúpenia. Dňa 22.6.1921 prišla Rada SN s návrhom rezolúcie, ktoré riešilo Ålandskú otázku v intenciách navrhnutých správou komisie. Fínsko v priebehu posledných fáz rokovaní vznieslo už iba menšie výhrady. Rezolúcia, prijatá o dva dni neskôr, ponechávala niektoré detaily na dohode Fínska a Švédska. Takto sa SN snažila aspoň z časti realizovať svoju predstavu, že strany napokon nájdu riešenie bilaterálne.

⁶⁸ Zmluva o Spoločnosti národov (anglické znenie) dostupné online na http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (stiahnuté 12.5.2013).

⁶⁹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 295, 312-319.

⁷⁰ Ibid., s. 331.

Niektoré detaily fínskych garancií skutočne boli v nasledujúcich dňoch dohodnuté bilaterálne, napriek predošlej švédskej skepse. Tieto boli následne pridané do prílohy spomenutej rezolúcie.⁷¹ Koncom júna 1921 teda bola ålandská otázka na medzinárodnej úrovni rozriešená a Fínsko v nasledujúcich mesiacoch dostalo svojim záväzkom garancií Åland'anov. Tieto v niekoľkokrát rozšírenom rozsahu platia dodnes.

V strategickej oblasti bola prijatá nová medzinárodná konvencia, ktorá potvrdila a ďalej sprísnila neutrálny a demilitarizovaný status Ålandských ostrovov. Konvencia, ktorá zakazuje akékoľvek opevnenia a vojenskú prítomnosť na ostrovoch v dobe mieru a v dobe vojny ich vyhlasuje za neutrálne územie pod medzinárodnou ochranou, bola podpísaná 24. októbra 1921 a stav ňou navodený platí vlastne taktiež dodnes.

⁷¹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 326-333.

2. Strany ålandského sporu a ich postoje

V predošlej kapitole sme stručne predstavili priebeh udalostí zhrnutých v pojme Ålandskej otázky. Na nasledujúcich stranách ponúkneme analýzu postojov jednotlivých strán v procese jej riešenia a ich záujmy, ktoré motivovali ich postup.

V prvom rade sa prirodzene budeme zaoberať postojmi a záujmami primárnych subjektov sporu, Fínska a Švédska a neopomeníme ani objekt sporu, samotných Åland'ánov. Následne náš záujem presunieme na širšie medzinárodné pole a zanalyzujeme postoje a záujmy hlavných angažujúcich sa mocností, najskôr ako celku, následne priblížime špecifiká jednotlivých krajín. V závere sa krátkou poznámkou budeme venovať tiež Spojeným štátom a Rusku a, azda trochu prekvapivo, záverečnému arbitrovi sporu – Spoločnosti národov.

Na nasledujúcich stranách sa budeme opäť pohybovať v prípade rôznych polôh Ålandskej otázky v intenciách načrtnutých vyššie. Pod pojmom vojensko-strategického záujmu budeme mať na mysli neutralizáciu a demilitarizáciu ostrovov a prípadné nebezpečenstvá plynúce z jej nerealizácie, pod etnickým záujmom budeme rozumieť otázku suverenity nad ostrovmi.

2.1. Švédsko

Ako prvému sa budeme venovať Švédskemu kráľovstvu, nakoľko práve toto vyvinulo prvé viditeľné kroky k otvoreniu otázky na bilaterálnej a neskôr širšej medzinárodnej úrovni. Prečo teda Švédsko dlhú dobu a tak nástojčivo trvalo na riešení ålandského problému?

Ako prvá sa núka spomínaná vojensko-strategická rovina. Je nutné si uvedomiť, že najzápadnejší z ostrovov ålandského súostrovia sa nachádza, už z pohľadu vtedajšej výzbroje, na dostrel Štokholmu. V období zúriacej vojny je preto pochopiteľné zamýšľať sa nad týmto rizikom. Ostrovy boli síce neutralizované v roku 1856 a medzi Švédskom a Ruskou ríšou od vojny začiatkom 19. storočia nebolo nepriateľstvo. Avšak ako sme videli, počas vojny bol zmienený stav značne spochybnený. V prvom rade, hoci aj tolerovane samotným Švédskom, boli Ålandské ostrovy, oficiálne dočasne,

opevnené a militarizované.⁷² V priebehu dejín sa už mnohokrát ukázali dočasné riešenia ako prekvapivo trváce, preto malo Švédsko pochopiteľný strach z potenciálneho rizika priamo na dostrel hlavného mesta. Navyše, situácia východne od Botnického zálivu bola značne chaotická. Rusko sa v roku 1917 zmietalo v nepokojoch, odtrhlo sa Fínsko, ktoré následne upadlo do občianskej vojny, navyše sa v oblasti začalo angažovať Nemecko rokujúce o separátnom mieri s vtedy už sovietskym Ruskom. Nastal značne neprehľadný stav, ktorý ponúkal mnoho znepokojivých možností konečného vývinu. Snaha o zabezpečenie kráľovstva pripojením územia a následne z toho vyplývajúca možnosť jeho vojenskej kontroly sa preto javí ako úplne pochopiteľná.

Z druhého zmieneného pohľadu, etnického, je angažovanie Švédska taktiež pochopiteľné. V roku 1809 sa síce Švédske kráľovstvo vzdalo Ålandských ostrovov, podobne ako územia neskoršieho Fínska. Avšak obyvatelia ostrovov hovorili švédskym jazykom, ich kultúra bola švédska. Preto nepochybne existovala akási romantická inklinácia k „ålandským odlúčeným bratom“. Keď sa následne sami Ålandania prihlásili k svojej švédskej identite a požiadali o „znovu-pripojenie“ k starej vlasti, objavili sa v médiách, ale aj v politických kruhoch odhodlaní aktivisti, ktorí chceli toto „znovu-pripojenie“, ktoré nazývali až patriotickou povinnosťou, zdarne zrealizovať. Aj vládnuca politická elita preto musela tieto priania, ktoré prerástli do otázky celonárodného záujmu, reflektovať.⁷³

Tento postoj navyše umocňoval už zmienený bod prezidenta Wilsona o práve národov na sebaurčenie, ktorý dal snahám, akou bola tá ålandská, argument medzinárodného významu a sily. Preto aj Švédsko samotné pri početných diskusiách argumentovalo, z pohľadu etnickej polohy, práve sebaurčením. Ako jeho nástroj opakovane navrhovalo využitie plebiscitu, prípadne aj viacnásobného, aby bol výsledok čo najobjektívnejší a očistený od aktuálnych medzinárodno-politických problémov.⁷⁴

Švédsko tiež vytrvalo spájalo obe polohy otázky do jedného komplexného celku. V rámci tohto celku sa jednotlivé polohy navzájom posilňovali: v prípade, že by sa ocitli v nesprávnych rukách, sú Ålandy pre Švédsko vysoko rizikové z pohľadu bezpečnosti centra kráľovstva; navyše, na ostrovoch žijú v podstate Švédi a tí sa jednoznačne a opakovane vyslovili, že chcú patriť k Švédsku; preto je azda logické, aby ostrovy patrili Švédsku.

⁷² Brown, „The Aaland Islands Question“, s. 268.

⁷³ Scott, „Sweden...“, s. 500.

⁷⁴ Scarpulla, „The Constitutional Framework...“, s. 6.

Keď sa spočiatku pomerne jasná vec zásadne skomplikovala tvrdým a nekompromisným odporom Fínska, bolo Švédsko ochotné k istému „obchodu“, aby ostrovy dostalo. Po istej vnútornej konsolidácii sa očakávalo, že Fínsko vznesie voči oslabenému Rusku etnicko-územné požiadavky zamerané na polostrov Pečenga a východnú Karéliu. Švédsko poukázalo na podobnosť týchto dvoch záujmov – švédskeho o Ålandy a fínskeho o východnú Karéliu a navrhlo svoju diplomatickú pomoc v budúcich rokovaniach s Ruskom výmenou za Ålandy. Po fínskom odmietnutí skúsilo Švédsko tiež „univerzálny jazyk“ – peniaze. Ponúklo Fínsku, ktoré bolo po občianskej vojne ekonomicky rozvrátené, výhodný úver, opäť výmenou za ostrovy. Aj toto však Fínsko odmietlo.⁷⁵

Po odmietnutí viacerých návrhov diplomatických riešení už prichádzalo na rad azda len vypovedanie vojny, veď o územia sa viedli vojny v minulosti pravidelne. Avšak týmto sa dostávame azda k najeminentnejšiemu záujmu Švédskeho kráľovstva vôbec – k neutralite. Švédsko bolo naposledy vo vojne práve vtedy, keď stratilo Ålandské ostrovy. To bola v sledovanom období už vyše storočie stará minulosť. Dokonca aj švédsko-nórske pnutie na začiatku 20. storočia bolo napriek riziku militarizácie vyriešené mierovou cestou, nehovoriac o švédskej neutralite v prvej svetovej vojne. Jednoducho, pre Švédsko sa vojna stala už nepredstaviteľnou. Preto akýkoľvek iný záujem bol v konečnom dôsledku obmedzený práve dôsledným dodržiavaním politiky neutrality. Napriek všeobecnému odhodlaniu a osobnej angažovanosti vysokopostavených politikov vo Švédsku naklonených aj ozbrojenému riešeniu bolo krajne nepravdepodobné, že by Švédsko išlo do vojny o Ålandské ostrovy. A taktiež bolo nemysliteľné, aby Švédsko uzavrelo akúsi alianciu s treťou stranou, ktorej výsledkom preň by bol zisk ostrovov.⁷⁶ Neutralita sa dá označiť ako nepochybniteľný konečný záujem Švédskeho kráľovstva.

Na švédskej strane existoval ešte jeden prvok výrazne obmedzujúci jeho manévrovací priestor. Napriek všetkým aktuálnym problémom bolo pre Švédsko prvoradé mať so svojim východným susedom priateľské vzťahy.⁷⁷ Preto Švédsko prakticky okamžite a bezpodmienečne uznalo nezávislé Fínsko. A preto bola Ålandská otázka tiež nazeraná prizmou budúcich vzťahov medzi krajinami. Keďže Fínsko dalo jasne najavo svoj postoj, manévrovací priestor Švédska sa značne zužoval, dobré vzťahy

⁷⁵ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 112-113.

⁷⁶ Ibid., s. 61.

⁷⁷ Ibid., s. 64.

s Fínskom boli, azda hneď za neutralitou, to hlavné. Táto snaha sa opierala do značnej miery o myšlienku severskej jednoty, ktorú Švédsko cieľavedome budovalo.⁷⁸ Priateľské vzťahy s Fínskom teda neboli len akýmsi realistickým imperatívom – lepšie byť s relatívne silným susedom priatelia, ako byť nepriatelia; ale Švédsko sa domnievalo, že priateľstvo medzi severskými krajinami je správne, jednalo sa teda aj o idealistickú motiváciu.

Z procesného hľadiska sa Švédsko pokúšalo problém rozriešiť čo najrýchlejšie. Odkladanie problémov hrozilo upokojením a zakonzervovaním statu quo. Švédsko preto tlačilo na rýchle riešenie, najmä bezprostredne po ukončení vojny.⁷⁹ Pre Švédsko operujúce „Dohodovým“ jazykom práva na sebaurčenie bolo takticky výhodné nechať problém preskúmať na Parížskej mierovej konferencii. Z tohto dôvodu vyhlasovalo Ålandskú otázku za bezprostredne vyplývajúcu z prvej svetovej vojny. Ak by boli európske mocnosti dotlačené vo vlastnom mene otázku vyriešiť na mierovej konferencii, je možné sa domnievať, že by boli donútené k pro-švédskemu riešeniu. Riešeniu v rámci Spoločnosti národov sa preto Švédi snažili vyhnúť. Keď však nastala práve táto situácia, Švédsko sa okolnostiam prispôbilo, zmenilo argumentačnú taktiku na viac medzinárodno-právnu a tlačilo na skoré definitívne vyriešenie.

Na záver tejto časti sa oplatí dať do popredia ešte jednu vec – tak pre Švédsko, ako aj pre Fínsko bolo absolútne nepredstaviteľné, že by ostrovy skončili pod suverenitou akejkol'vek tretej strany.⁸⁰

2.2. Fínsko

Druhá strana, Fínsko, prešlo v inkriminovanom období veľkými zmenami. Na jeho začiatku bolo poloautonómnu súčasťou cárskej ríše, časom vyhlásilo nezávislosť a v procese hľadania podoby svojej budúcnosti sa dostalo do občianskej vojny. Tú však, hoci za veľkú cenu, ustálo a na jej konci už bolo relatívne stabilizovaným a najmä sebavedomým štátom.

Z fínskeho pohľadu boli Ålandské ostrovy nespochybniteľnou súčasťou Fínska. V prospech tohto vnímania hovorilo hneď niekoľko faktorov – jednak boli už počas švédskej vlády na fínskom území ostrovy považované za územie prináležiace

⁷⁸ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 76.

⁷⁹ Ibid., s. 179-180.

k východnej strane Botnického zálivu (teda k neskoršiemu Fínsku), jednak boli pripojené spolu s fínskym územím začiatkom 19. storočia k cárskej ríši a v jej rámci následne 100 rokov tvorili jeden celok,⁸¹ a nakoniec novo-nezávislé Fínsko v hraniciach bývalého veľkokniežactva bolo radom štátov uznané bezpodmienečne, ipso facto teda vrátane Ålandských ostrovov. Odhliadnuc od týchto historických argumentov a medzinárodno-právnej logiky, bolo územie ostrovov možné jednoznačne geograficky priradiť k fínskemu pobrežiu. Z pohľadu reliéfu sa jedná v podstate o akési „pokračovanie pevniny“ do skupiny ostrovov od pobrežia pri meste Turku západným smerom. Veľa napovie i fakt, že v prípade zamrznutia mora v tejto oblasti je možné sa dostať suchou nohou z ostrovov na fínsku pevninu.⁸² Naproti tomu na opačnej strane, hoci sú ostrovy na dostrel švédskeho hlavného mesta, sú i nespochybniteľne a jednoznačne geograficky oddelené.

Z vyššie uvedeného rovnako ako pre Švédsko, tak aj pre Fínsko vyplýval strategický problém – ostrovy sú potenciálne rizikové. Hoci vo fínskych rukách, predsa v prípade obsadenia nepriateľom mohli byť veľmi ľahko použité proti samotnému Fínsku. Nič nereprezentuje tieto obavy lepšie ako fakt, že aj v prípade nemeckej pomoci fínskym Bielym v občianskej vojne si nemecké vojsko vybralo práve ostrovy ako isté predpolie na zásah. Fínsko preto rešpektovalo neutrálny status Ålandských ostrovov kodifikovaný v roku 1856 a malo záujem na jeho udržaní a prípadne i posilnení do budúcnosti. V tomto taktiež Fínsko uznávalo aj švédske požiadavky, resp. ich strategickú časť: Fínsko bez problémov uznávalo, že ostrovy sú pre Švédsko potenciálne rizikové; nakoľko boli potenciálne rizikové aj pre Fínsko samotné, bolo Fínsko ochotné v zhode so Švédskom zabezpečiť a udržiavať neutrálny a demilitarizovaný status súostrovia.⁸³

Naopak v etnickej časti otázky bol fínsky postoj opačný ako ten švédsky. Fínsko uznávalo zvláštnu identitu obyvateľov Ålandských ostrovov, najmä ich švédsky jazyk. Švédsky prvok je v histórii Fínska veľmi významný a časť obyvateľstva Fínska používa švédčinu ako materinský jazyk, v tom období najmä značná časť elit vrátane politických. Preto Fínsko nijakým spôsobom nehodlalo tento švédsky prvok potláčať. Práve naopak, uznávalo ho a poukazovalo na to, že ålandská komunita je len malou časťou švédsko-jazyčnej populácie Fínska. To spochybňovalo významným spôsobom

⁸⁰ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 116.

⁸¹ Ibid., s. 144.

⁸² Ibid., s. 298.

⁸³ Ibid., s. 120-121, 151.

oprávnenosť ålandského obyvateľstva dovoľávať sa práva na sebaurčenie. Navyše, neålandská časť švédsko-jazyčnej populácie Fínska mala v otázke rovnako jasno, ako drvivá väčšina všetkých Fínov – Ålandské ostrovy sú fínskym územím a tak by to malo aj ostať.⁸⁴ Fínsko taktiež podniklo rad krokov, ktorými demonštrovalo osobitnú starostlivosť o ostrovy a ich obyvateľstvo – ostrovy boli ustanovené ako samostatný administratívny región⁸⁵ a bola im jednostranne udelená pomerne rozsiahla územná autonómia.

Fínsko preto aj na širšej medzinárodnej scéne ochotne pristupovalo k časti švédskeho požiadavku, ktorý sa týkal neutralizácie ostrovov. Etnickú polohu však úplne odmietalo. Postoj Fínska bol jednoznačný – Ålandské ostrovy sú fínskym územím, obyvatelia sú fínskymi občanmi vo fínskej jurisdikcii, majú právo používať svoj jazyk a žiť svoju kultúru a majú územnú autonómiu. Odtiaľto je už len krôčik k fínskemu konštatovaniu, že etnická poloha ålandskej otázky je fínskou vnútornou záležitosťou.⁸⁶ Obavy Åland'ánov boli reflektované zákonom o autonómii, avšak prípadný formálny akt tamojších občanov smerujúci k vyjadreniu lojality inému štátu mal byť považovaný v súlade s trestným právom za zradu. A v prípade rozsiahlejšej neposlušnosti deklarovali Fíni odhodlanie zasiahnuť i ozbrojenou silou. Tu sa vyjadrilo Fínsko úplne jasne – pokus o zmenu suverenity nad ostrovmi nehodlá dopustiť.

Je nutné dodať, že Fínsko si mohlo dovoliť vystupovať v tejto otázke úplne nekompromisne. Len nedávno prekonalo krvavú občiansku vojnu, v ktorej de facto obhájilo svoju existenciu i spoločenské zriadenie. Prestíž Fínska tým náramne vzrástla. Dalo sa tušiť, že Fínsko je ochotné svoje odhodlanie podporiť aj silou, ak by to bolo nutné. To mu dávalo v porovnaní s neutrálnym Švédskom neuveriteľnú výhodu. Fínsko bolo treba brať vážne a aj bolo brané vážne.⁸⁷ Nepochybne významným faktorom sa stala i osoba fínskeho vojenského veliteľa maršala C.G.E. Mannerheima. Tento fínsky národný hrdina bol pri všetkých veľkých fínskych úspechoch v doterajších dejinách a požíval doma i v zahraničí veľký rešpekt. Ako jeden z čelných predstaviteľov nového štátu sa plne postavil celou váhou svojej osobnosti za oficiálny postoj Fínska v Ålandskej otázke – Ålandy sú fínskym územím. Jeho osobnosť a charisma nepochybne zavážili v rozhodujúcich momentoch vo fínsky prospech.⁸⁸ Nemalú úlohu

⁸⁴ Paasivirta, „Finland in Europe...“, s. 293-295.

⁸⁵ Pesonen a Riininen, „Dynamic Finland...“, s. 198.

⁸⁶ Spiliopoulou-Åkermark, „The Åland Islands Question...“, s. 201.

⁸⁷ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 199.

⁸⁸ Ibid., s. 107-112.

hral iste i fakt, že sám maršal Mannerheim patril k švédsko-jazyčnej komunite vo Fínsku.

Fakt ustátia občianskej vojny má však aj druhú stranu – Fínsko sa len krátko po vyhlásení nezávislosti ponorilo do udalostí, ktoré mohli jeho nezávislosť nielenže spochybniť, ale priamo zničiť. Preto si Fínsko nemohlo dovoliť utrpieť druhú silnú ranu v podobe straty Ålandských ostrovov. Obyvateľstvo, akokoľvek odhodlané, bolo vyčerpané občianskou vojnou a neúspech takého rozsahu, za aký by bola považovaná strata ostrovov, by mohol mať fatálne následky na politickú a spoločenskú stabilitu nového štátu. Fínsko teda nielenže bolo mimoriadne odhodlané ostrovy obhájiť, ono vlastne ani nemalo na výber.

Z procesného hľadiska sa Fínsko snažilo riešenie otázky čo najdlhšie oddaľovať. V podstate správne považovalo celý problém za pohrobka vojny a vlastných problémov v prvých mesiacoch nezávislosti, ktorý s príchodom mieru a stabilizáciou situácie rýchlo stratí aktuálnosť, navyše ak bude pozornosť Åland'ánov i zainteresovaných strán saturovaná novo-udelenou ålandskou autonómiou. Z pohľadu medzinárodno-právnej argumentácie poukazovalo Fínsko najmä na fakt, že bolo zainteresovanými, najmä Švédskom, uznané bezpodmienečne. V tejto línii sa nesie aj druhý argument, že Ålandská otázka, teda jej etnická rovina, je vnútornou otázkou Fínska a akokoľvek zasahovanie tretích strán je neprípustné. Naopak, Fíni vytrvalo udržiavali v popredí otázku neutralizácie ostrovov, čím sa mala demonštrovať fínska dobrá vôľa prijať obmedzenia na svojom suverénnom území, čo by fínsku pozíciu mohlo len posilniť, a do pozadia by ustúpila druhá poloha. Z pohľadu fóra na nájdenie riešenia preferovali Fíni Spoločnosť národov na úkor „mocenského koncertu“ na mierovej konferencii, a to ako z dôvodu ďalšieho zdržovania, tak i z dôvodu nižšieho rizika neželaného výsledku. Fíni si totiž boli dobre vedomí postoja európskych mocností a vedeli, že ich priame angažovanie by pravdepodobne viedlo k neželanému výsledku.⁸⁹ Spoločnosť národov tak bola prijateľnou alternatívou, a to i s ohľadom na fakt, že v jej rámci mohli Fíni relevantným spôsobom deklarovať vnútorný charakter problému a tento by musela SN minimálne preskúmať, nakoľko jej to priamo prikazuje jej zakladacia zmluva. Do karát taktiež hrala skutočnosť, že SN nemala priamu vynucovaciu právomoc.

⁸⁹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 170.

2.3. *Åland'ania*

Samotní obyvatelia Ålandských ostrovov mali prvoradý záujem o zachovanie vlastnej identity, najmä jazyka.⁹⁰ Podmienky pre toto zachovanie a ďalší rozvoj videli v čase prvej svetovej vojny vcelku prirodzene v neutrálnom a prosperujúcom Švédsku. Aj preto vyvinuli iniciatívu ako prví s cieľom pripojiť ich územia k Švédskemu kráľovstvu. Táto prvá iniciatíva bola následne, ako sme už videli, podporená ďalšími prejavmi vôle, či už v podobe opakovaných petícií, oficiálnych delegácií, či dokonca miestnych hlasovaní. Možno povedať, že čo sa týka konečného cieľa – pripojenia ku Švédsku, bol na Ålandoch do veľkej miery konsenzus. Petície podpisovali tisíce ľudí a hlasovania končili výsledkami z dnešného pohľadu až podozrivo jednoznačnými.⁹¹

Je nepochybné, že Åland'ania sa o svoju budúcnosť v chaose vojny obávali. Fínska občianska vojna im dala do ruky ďalšiu kartu. Zo začiatku vyzerala občianska vojna pre Bielych nepriaznivo a reálne hrozila Fínsku bolševická vláda. Obyvatelia toto nebezpečenstvo vnímali a malo dôležitý vplyv na ich konanie.⁹² Neboli ochotní žiť v bolševickom Fínsku, azda zvlášť v situácii, keď bolo na dosah prosperujúce a kultúrne blízke Švédsko.⁹³

Rovnako problematicky vnímali obyvatelia ostrovov porušenie ich neutrality počas vojny a prítomnosť ruskej posádky.⁹⁴ Tá sa navyše po ruských udalostiach v novembri 1917 začala správať, ako každá posádka bez velenia – začala robiť neporiadok. Navyše po začiatku fínskej občianskej vojny reálne hrozilo, že Ålandy sa s pomocou tamojšej ruskej posádky stanú „červeným územím“, čo obavy zmienené v predošlom odstavci len stupňovalo.

Už skôr zmienené body prezidenta Wilsona dali Åland'anom do ruky silný argument. Tento sa prirodzene rozhodli využiť a agitovali za svoju vec aj u Dohodových mocností. Jadrom ich argumentácie sa teda popri obavách o budúcnosť a historicko-etnickej súdržnosti so Švédskom prirodzene stalo právo na sebaurčenie. Nástrojom tohto práva sa podľa ich predstáv mal stať plebiscit. V tej dobe už dlhodobá

⁹⁰ Rotkirch, „The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands...“, s. 358.

⁹¹ Jeden z plebiscitov, ktoré si usporiadali Åland'ania, skončil výsledkom 95% obyvateľov za pripojenie k Švédsku. (viď Barros, „The Åland Islands question...“, s. 269)

⁹² Spiliopoulou-Åkermark, „The Åland Islands Question...“, s. 198.

⁹³ Propaganda v ålandskej tlači to zobrazovala až v absurdne vyhrotenej miere, kedy predstavovala Švédsko ako ideálnu krajinu, na rozdiel od ktorej bolo Fínsko nekultúrne, necivilizované a komunistické. (viď Gustafsson, „Nordens historia...“, s. 244)

⁹⁴ Rotkirch, „The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands...“, s. 365-366.

snaha o pripojenie ku Švédsku a existencia zdanlivo veľmi silného argumentu vyústila do ålandskej neochoty prijať akékoľvek iné riešenie. Fínsko sa, ako sme videli, snažilo upokojiť ålandské obavy prijatím pomerne rozsiahlej územnej autonómie v roku 1920. Miestni obyvatelia sa ho však rozhodli ignorovať a na „švédske riešenie“ sa takpovediac upli.⁹⁵

Vyjadrením tohto upnutia bol aj nešťastný krok, ktorého sa dopustili na jar roku 1920 a ktorý sme už náznakom spomenuli v predošlej kapitole. Dovtedy mali ålandské prejavy vôle podobu petícií, miestnych zhromaždení, či akýchsi miestnych hlasovaní, neoficiálneho lobovania, či nanajvýš oficiálnej žiadosti o preskúmanie stavu európskymi mocnosťami na medzinárodnom poli (už spomenuté ålandské aktivity v rámci mierovej konferencie). Tieto aktivity síce boli z fínskeho pohľadu na hrane zákonnosti, nasledujúci krok však bol jednoznačne za ňou. Frustrovaní Åland'ania sa v máji 1920 rozhodli pre osudový krok – pod vedením Juliusa Sundbloma a Carla Björkmana, hlavných postáv reprezentujúcich ålandské nároky, sa do Štokholmu vydala delegácia oficiálne a verejne žiadajúca švédsku pomoc pri odtrhnutí ostrovov od Fínska a ich pripojení ku Švédsku. Tu sa už z pohľadu fínskej legislatívy jednalo o zradu, a to vcelku jednoznačne. V takejto situácii Fíni reagovali skutočne nekompromisne a odhodlali sa ku kroku, ktorý možno označiť z taktického hľadiska za kontroverzný – Sundbloma a Björkmana zatkli a uväznili a na ostrovy vyslali poriadkové sily, ktoré mali za cieľ spacifikovať prípadný odpor.⁹⁶

Je nutné uviesť, že sila Åland'anov v ich požiadavkách bola v podstate iba v švédskej ochote bojovať za nich, resp. za ich pripojenie k vlastnému územiu. Åland'ania v celkovom počte okolo 20 tisícov nemali bez švédskeho spojenectva žiadnu nádej. Švédsko však bolo dlhú dobu jednoznačne na ålandskej strane a ålandské predstavy boli aj švédskymi predstavami. Ako sme však už náznakom videli, v istom momente prevládol vo Švédsku iný názor a Švédsko bolo zvonku i znútra donútené rešpektovať taký stav, ktorý sa s jeho predošlými a ålandskými aktuálnymi predstavami

⁹⁵ Táto upnutosť bola obojstranná – Švédsko operovalo len s jednou možnosťou, ako uvádza Spiliopoulou-Åkermark, nebol žiadny plán B. (viď Spiliopoulou-Åkermark, „The Åland Islands Question...“, s. 200)

⁹⁶ Paasivirta, „Finland in Europe...“, s. 295-296.

nestotožňoval.⁹⁷ V tomto momente v podstate stratili Áland'ania svoju silu v osobe švédskeho štátu a na zmenu, akú si predstavovali, museli rezignovať.⁹⁸

Z procesného hľadiska sa snažili miestni obyvatelia otázku uzavrieť čo najskôr. Najprv ešte počas vojny, potom hneď po nej na mierovej konferencii. Keď bola vec vytrvalo odkladaná, prerástli álandské snahy v spojení so spomenutou upnutosťou na jediné akceptovateľné riešenie v zúfalstvo reálne hroziace jednostrannou akciou. Toto zúfalstvo potlačilo až zapojenie Spoločnosti národov, hoci prirodzene znamenalo ďalšie odloženie riešenia.

2.4. Európske mocnosti

Ako sme už videli, do zdanlivo bilaterálneho sporu sa rýchlo zapojili i vtedajšie európske mocnosti a otázka sa internacionalizovala. Napokon, Álandské ostrovy boli medzinárodnou témou už v minulosti, čo dokladá i existencia osobitnej Álandskej konvencie pripojenej k Parížskej mierovej zmluve z roku 1856.⁹⁹ Na nasledujúcich stranách sa teda pozrieme na jednotlivé európske mocnosti a ich postoje a záujmy.

Je dôležité v prvom rade zadefinovať, o ktoré mocnosti sa bude v nasledujúcich stranách súborne a čiastočne separátne jednať. Uvažovanými mocnosťami budú primárne Veľká Británia a Francúzsko. Británia a Francúzsko boli víťazmi prvej svetovej vojny a prirodzene mali teda v povojnovom usporiadaní Európy rozhodujúce slovo. Z Dohodových mocností sa potom mierne angažovalo Taliansko. Ďalším spojencom – Rusku a Spojeným štátom sa budeme venovať v krátkych odstavcoch neskôr. Porazené Nemecko sa síce do riešenia otázky počas vojny zaangažovalo, na konečné vyriešenie však nemalo žiadny priamy vplyv, preto ho na nasledujúcich stranách opomenieme.

⁹⁷ Už bola spomenutá výmena vlád vo Švédsku, ktorá mala za následok silné oslabenie Švédska v zahraničnej politike. (viď Barros, „The Åland Islands question...“, s. 331)

⁹⁸ Áland'ania však neprechovávali žiadne negatívne pocity k Švédsku, naopak, ich hnev sa obrátil na Spoločnosť národov a na európske mocnosti stojace za jej rozhodnutím. (viď Paasivirta, „Finland in Europe...“, s. 298)

⁹⁹ Konvencia o demilitarizácii Álandských ostrovov z roku 1856 (anglický preklad z francúzskeho originálu), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

Európske mocnosti mali prvoradý záujem na tom, aby bol jasne zedefinovaný neutrálny status Ålandských ostrovov.¹⁰⁰ Ostrovy majú aj z celoeurópskeho hľadiska veľmi výhodnú strategickú polohu ako prípadná námorná základňa pre operácie v Baltiku. Preto bolo žiaduce, aby sa Baltik „poistil“ neutralizáciou a demilitarizáciou Ålandských ostrovov. V tomto bola prakticky zhoda medzi mocnosťami navzájom, ako aj medzi mocnosťami a Fínskom a Švédskom. Aj preto bol po vojne veľmi rýchlo obnovený neutrálny a demilitarizovaný stav ostrovov, ktorý bol počas vojny porušený, a uvažovalo sa tiež o úplne novom režime. V strategickej polohe Ålandskej otázky teda boli záujmy mocností prakticky zhodné so záujmami subjektov sporu, hoci ich motivácia bola o niečo širšia a cielila k zaisteniu celkovej bezpečnosti Baltiku. Neutralizácia ostrovov mala viesť k prijateľnému statu quo v Baltiku a vo svojom dôsledku i k priateľskému (rozumej s menším rizikom obsadenia nepriateľskou mocnosťou) Baltskému priestoru, čo bolo záujmom najmä námorne zameranej Veľkej Británie.

Všetky relevantné mocnosti tiež mali všeobecný záujem o udržiavanie priateľských vzťahov so Švédskom i s Fínskom. Priateľské vzťahy sú prirodzene výhodnejšie, ako napäté, či priam nepriateľské, a to i v ekonomickom zmysle. Nad rámec tohto všeobecného cieľa išlo mocnostiam, v intenciách „priateľského Baltiku“ spomenutého v predošlom odstavci, aj o priateľské vzťahy medzi Švédskom a Fínskom navzájom. V regióne, akým je severná Európa, kde sa potenciálne stretávali záujmy Ruska a Nemecka, bolo výhodné udržiavať priateľské vzťahy medzi jednotlivými krajinami, a to s cieľom zabrániť prílišnej orientácii jedného z tamojších štátov na niektorú mocnosť. Akási „severská jednota“ teda bola opäť aj v európskom záujme.

Tento záujem však prináša aj istý problém. To, čomu chceli mocnosti zabrániť – teda prílišnému potenciálnemu naviazaniu jednej zo strán sporu na niektorú európsku mocnosť, mohli paradoxne sami docieľiť v prípade, že spor sami a vo vlastnom mene rozriešia. Otázka sa rýchlo ukázala ako taká, kde bude jeden víťaz a jeden porazený. Takú otázku prirodzene nechceli mocnosti priamo riešiť a riešenie preto oddŕaľovali, jednak v nádeji, že sa spor azda urovná sám, jednak v nádeji, že sa nájde prijateľný kompromis, prípadne v nádeji, že sa objaví akceptovateľný arbiter. Po založení Spoločnosti národov sa takým arbitrom stala práve nová medzinárodná organizácia.

¹⁰⁰ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 164.

Na riešenie v rámci Spoločnosti národov tlačila najmä Veľká Británia, ktorá ju považovala za ideálne fórum pre takýto spor. Jednak, ako bolo práve spomenuté, umožňovala mocnostiam rozhodnúť v jej mene, a jednak takéto riešenie bolo v súlade s britskou diplomatickou a právnou tradíciou.¹⁰¹ Veľkej Británii sa taktiež príliš nepozdávala bezbrehá aplikácia práva na sebaurčenie. V prípade nariadenia plebiscitu na Ålandoch tušila Británia problémy vo svojich početných kolóniách, ako i v iných oblastiach Európy, kde by bol plebiscit neprijateľný.¹⁰² Británia sa teda postavila v otázke na fínsku stranu.

Francúzsko Ålandskú otázku vnímalo svojou prizmou zabezpečenia Európy. Fínsko, ktoré sa dokázalo úspešne postaviť bolševizmu, urobilo na Francúzsko veľký dojem a dostalo sa do jeho predstáv o „cordon sanitaire“.¹⁰³ V záujme Francúzska teda bolo nielen priateľské Fínsko, ale aj silné, sebavedomé a odhodlané Fínsko. Neutrálne Švédsko by prípadné rozpínanie komunizmu iste nezastavilo, zatiaľ čo Fínsko na to predpoklady malo. Francúzsko sa teda pomerne jasne postavilo na fínsku stranu.¹⁰⁴

Do otázky sa čiastočne zapojilo i Taliansko. Ako víťazná mocnosť vojny sa ho usporiadanie Európy týkalo. Navyše, Taliansko sa taktiež s nedôverou pozeralo na požiadavku niekoľkých tisícov Ålandanov usporiadať vo veci plebiscit s odkazom na právo na sebaurčenie. Taliani mali vlastné podobné problémy v Južnom Tirolsku.¹⁰⁵ Aj Taliansko sa preto, i keď s menším odhodlaním, postavilo na fínsku stranu.

Po prečítaní predošlého je možné nadobudnúť pocit, že všetci zainteresovaní boli na fínskej strane a teda nebol dôvod veci toľko naťahovať. Iste, v podstate tomu tak bolo. No tento fakt nemohol nijako riešenie urýchliť, či urobiť ho jednoznačnejším. Mocnosti, hoci postupovali koordinovane a mali vlastne spoločné záujmy a spoločne boli na fínskej strane, museli manévrovať opatrne. V konečnom dôsledku bolo Fínsku naklonené riešenie za tejto konštelácie takmer nevyhnutné, no mocnosti museli dbať aj na svoje vzťahy so Švédskom, na frustráciu Ålandanov a na ďalšie dôležité fakty. Zohľadniť svoje záujmy a pritom zobrať do úvahy aj pomenované obmedzenia vlastných možností, bolo možné až na pôde Spoločnosti národov.

¹⁰¹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 258.

¹⁰² Ibid., s. 244, 168.

¹⁰³ Ibid., s. 215.

¹⁰⁴ Z tejto línie významným spôsobom vybočuje jeden z prejavov francúzskeho prezidenta Clemenceaua, ktorý v parlamente ostro skriticizoval fínsku stranu. Clemenceau po tomto prejave navštívil osobne maršal Mannerheim. Návšteva urobila na prezidenta dojem a podobné prejavy sa už neopakovali. Jednalo sa teda o epizodickú udalosť bez dlhodobjšieho dopadu na Ålandskú otázku. (viď Barros, „The Åland Islands question...“, s. 196)

Na záver tejto časti sa ešte krátko pristavíme pri Rusku. Rusko sa nachádza v susedstve oblasti, v ktorej sa predstavený konflikt odohrával. Navyše územie mu, v diskutovanom období, ešte prednedávnom patrilo. Bolo nepochybné, že Rusko malo v Baltiku taktiež svoje záujmy a nebolo možné ho len tak opomenúť. Avšak Rusko bolo v období, keď sa otázka riešila najprv v masívnom úpadku, potom v revolúcii, neskôr v porevolučnom chaose, a napokon v chaose občianskej vojny. Európske mocnosti prirodzene s Ruskom v nejakej podobe ráтали a preto boli naklonené i ruskému zapojeniu do riešenia. Aj Rusko samotné, resp. niektorí z jeho predstaviteľov, o zapojenie do riešenia stáli.¹⁰⁶ Avšak Rusko jednoducho nebolo v stave do diskusií kvalifikovane vstúpiť. Bolševická vláda nebola mocnosťami v tej dobe uznaná a naopak jednoznačná a stabilizovaná Biela vláda, s ktorou by sa dalo vo veci relevantne rokovať, neexistovala. Poukazy na záujmy Ruska a nutnosť jeho zapojenia do riešenia počas rokovaní prirodzene boli, avšak Rusko jednoducho nebolo v stave, aby sa zapojilo.

Tiež je dôležité dodať, že bolševická vláda nezávislé Fínsko bezpodmienečne uznala, teda opäť vrátane Ålandských ostrovov a neskôr s ním uzavrela i mierovú dohodu v Tartu. Z takéhoto pohľadu bol teda (bolševicko-)ruský postoj zreteľný.¹⁰⁷

Rovnako je tiež zaujímavý postoj USA. Spojené štáty americké boli v sledovanom období vďaka svojmu angažovaniu sa v prvej svetovej vojne v Európe jednou z rozhodujúcich mocností. Preto sa na ne prirodzene obrátilo najmä Švédsko. USA sa problémom následne interne zaoberali a na rozdiel od európskych spojencov sa postavili, v súlade s idealistickými predstavami prezidenta Wilsona, na švédsku stranu.¹⁰⁸ Následne sa však USA z Európy stiahli a rozhodli sa ďalej nezasahovať ani do Ålandskej otázky.¹⁰⁹ Ďalšie zapojenie USA v otázke už bolo iba na expertnej úrovni v rámci tzv. druhej komisie Rady SN.

¹⁰⁵ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 138.

¹⁰⁶ Zmienky o tom sa objavujú v rôznych fázach Ålandskej otázky, viď Barros, „The Åland Islands question...“, s. 167, 182, 193, 265, 279.

¹⁰⁷ Jutikkala, Pirinen, „Dějiny Finska“, s. 227.

¹⁰⁸ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 102-3, 116.

¹⁰⁹ Ibid., s. 174.

2.5. *Spoločnosť národov*

Spomenutie Spoločnosti národov v tejto časti venovanej postojom a záujmom jednotlivých strán sporu sa môže zdať pomerne kontroverzné. Napokon, SN sa do otázky zapojila ako arbiter, ktorý mal spor kvalifikovane a nestranne posúdiť a navrhnúť riešenie. Je preto možné uvažovať o nejakom zvláštnom záujme SN?

Je dobré spomenúť, že aj SN tvorili štáty a to najmä víťazi prvej svetovej vojny. Preto hoci napokon rozhodla SN, za rozhodnutím boli najmä hlasy jednotlivých členských krajín, medzi nimi aj Veľkej Británie a Francúzska, v Rade SN. V tejto časti sa však chceme pozrieť na iný faktor a to záujem organizácie ako nadnárodného celku.

Spoločnosť národov bola na medzinárodnej scéne úplne novým úkazom. Nikdy predtým nebola založená taká široká medzinárodná organizácia s tak ambicióznymi cieľmi. Konflikt o Ålandské ostrovy bola jej prvá vážnejšia skúška. A práve tu sa dostávame k pointe tejto časti. Spoločnosť národov v záujme preukázania vlastnej užitočnosti potrebovala niekoľko vecí: po prvé potrebovala SN úspešne prísť s nejakým riešením; po druhé by toto riešenie malo byť podľa možnosti všetkými stranami bezprostredne po prijatí uznané; a po tretie by toto riešenie malo byť ideálne dlhodobo rešpektované. Nestrannosť SN teda mala značné limity. Aj samotná SN mala vo veci svoj neprehliadnuteľný záujem.¹¹⁰ V záujme neskoršieho zdarného fungovania a medzinárodnej akceptácie musela v predmetnej veci zaujať také stanovisko, ktoré by demonštrovalo jej kompetentnosť, ale aj jej „praktickosť“ – teda schopnosť vyriešiť citlivú otázku citlivým spôsobom.

¹¹⁰ Scarpulla, „The Constitutional Framework...“, s. 16.

3. Prijaté riešenie a uvažované alternatívy

V tejto kapitole predstavíme konkrétne prvky riešenia Ålandskej otázky a pokúsime sa predstaviť tiež uvažované alternatívy, ktoré tiež krátko zhodnotíme. Už sme predstavili priebeh udalostí a zanalyzovali sme i postoje a záujmy jednotlivých strán. Videli sme, ako sa otázka počas prvej svetovej vojny zrodila, ako sa k nej postavili Fínsko, Švédsko i európske mocnosti. Po mesiacoch až rokoch sporov a rokovaní sa napokon našlo riešenie. Akú malo teda toto riešenie konkrétnu podobu a čo bolo jeho obsahom, to sa pokúsime ukázať v nasledujúcich odsekoch.

3.1. *Konkrétna podoba riešenia*

Riešenie Ålandskej otázky bolo prijaté dňa 24. júna 1921 na štrnástom zasadaní Rady SN. Dokument nazvaný „Ålandské rozhodnutie“, vychádzajúci vo svojej podstate zo správy komisie expertov, ho kodifikuje na prekvapivo krátkom rozsahu. Okrem obligátnej preambuly má toto rozhodnutie Rady SN iba 5 bodov. Azda najzásadnejší je prvý bod: „1. Je uznané, že suverenita nad Ålandskými ostrovmi patrí Fínsku.“¹¹¹ V druhom bode sa následne uznáva, že v záujme priateľských vzťahov medzi Fínskom a Švédskom a v záujme prosperity a šťastia obyvateľov ostrovov je nutné ustanoviť isté garancie a dohliadnuť na to, aby boli ostrovy neutrálne a aby tu neboli vystavané vojenské opevnenia. Následne dokument pomenúva rad garancií – jazykovú, pozemkovú, volebno-právnu a správnu. Švédčina ako vyučovací jazyk na školách mala byť garantovaná zákonom, rovnako ako možnosť odoprieť cudzincovi nadobudnúť vlastníctvo pôdy na ostrovoch, ako aj volebné právo do miestnych orgánov. Fínsky guvernér ostrovov mal požívať dôveru obyvateľov. Details týchto garancií mali byť vyjednané bilaterálne a podľa možnosti zavedené do zákona o autonómii z mája roku 1920.¹¹²

Konkrétna podoba garancií skutočne bilaterálne dohodnutá bola a dňa 27. júna 1921 bola ako „Ålandská dohoda“ pripojená do prílohy vyššie spomenutého

¹¹¹ Rozhodnutie Rady Spoločnosti národov o Ålandských ostrovoch zo dňa 24.6.1921 (anglický originál), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

¹¹² Ibid.

rozhodnutia.¹¹³ Na jej základe boli do zákona o autonómii zavedené paragrafy, ktoré konkrétne ustanovovali, že: 1) štátne a samosprávne školy na ostrovoch mali vyučovať iba vo švédčine, finčina mohla byť zavedená ako vyučovací jazyk len v jednotlivých prípadoch (napr. pre fínsko-jazyčnú komunitu ostrovov) a zavedenie muselo schváliť miestne zastupiteľstvo; 2) v prípade ak sa cudzinec pokúšal nadobudnúť vlastníctvo pôdy na ostrovoch, mal mať ktorýkoľvek miestny obyvateľ, či miestna samospráva prednostné právo predmetnú pôdu kúpiť a to aj v prípade nedohody na cene (v takom prípade mal určiť kúpnu cenu súd); 3) volebné právo do miestnych orgánov mal mať cudzinec možnosť získať iba za predpokladu, že by bol fínskym občanom a na ostrovoch legálne pobýval po dobu 5 rokov; 4) guvernéra ostrovov mal menovať fínsky prezident po dohode s miestnym zastupiteľstvom, v prípade nedohody mal mať prezident republiky právo vybrať jedného z piatich kandidátov, ktorého spomedzi kvalifikovaných obyvateľov¹¹⁴ navrhne miestne zastupiteľstvo; 5) miestne orgány mali mať právo na časť z výnosov z daní vybraných na ostrovoch fínskym štátom; a 6) v prípade ak by obyvatelia cítili potrebu obrátiť sa na nestranný dohľad, bola Fínska republika povinná pretlmočiť sťažnosti Spoločnosti národov.¹¹⁵

V priebehu nasledujúcich mesiacov bola tiež dohodnutá nová medzinárodná konvencia o neutralizácii a neopevnení Ålandských ostrovov, ktorá bola zástupcami Nemecka, Dánska, Estónska, Fínska, Francúzska, Veľkej Británie, Talianska, Lotyšska, Poľska a Švédska podpísaná dňa 20. októbra 1921.¹¹⁶ Táto dohoda rozširovala pomerne stručnú konvenciu z roku 1856. V prvej časti presne geograficky zadefinovala predmetnú oblasť a následne určila, že v danej oblasti v dobe mieru nesmú byť vybudované žiadne opevnenia, ani sem nesmie byť umiestnená žiadna pozemná, námorná, či letecká posádka, či iné zariadenie súvisiace s vojenstvom. V dobe vojny bola oblasť vyhlásená za neutrálne územie a Fínsko (bezprostredne) a ostatní signatári

¹¹³ Ålandská dohoda v Rade Spoločnosti národov zo dňa 27.6.1921 (anglický originál), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

¹¹⁴ Tu sa majú na mysli odborné kvalifikácie, konkrétne skúsenosti s verejnou správou.

¹¹⁵ Ålandská dohoda v Rade Spoločnosti národov zo dňa 27.6.1921 (anglický originál), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

¹¹⁶ Konvencia o neopevnení a neutralizácii Ålandských ostrovov z roku 1921 (anglický preklad), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

(v konečnom dôsledku) boli oprávnené toto ustanovenie v prípade narušenia vymáhať, a to aj silou.¹¹⁷

3.2. *Uvažované alternatívy*

Ålandské ostrovy teda boli nakoniec ponechané Fínsku. V priebehu rokovaní sa však uvažovalo o viacerých možnostiach. Bolo evidentné, že fínsko-švédsky spor je vážny. Hoci je azda oprávnené tvrdenie, že vojna by v konečnom dôsledku zrejme pre ostrovy nevypukla, minimálne Fínsko na ňu bolo pripravené a aj odhodlané. Švédsko tiež na individuálnej úrovni vysokopostavených predstaviteľov s takouto eventualitou počítalo, aspoň teoreticky. Mocnosti sa teda popri sledovaní vlastných záujmov sústredili na hľadanie riešenia, ktoré by umožnilo teoretickej vojne predísť. V zákulisných rokovaniach na úrovni mocností sa zrodilo niekoľko viac či menej realizovateľných alternatív.

A priori prvou alternatívou bolo odňatie ostrovov Fínsku a ich priradenie ku Švédsku. Obyvatelia ostrovov po tom dávno volali, Švédsko za to už dlho bojovalo. Mocnosti by tak získali na svoju stranu Švédsko aj jeho verejnú mienku, rovnako ako aj Åland'ánov. Zjavnou nevýhodou riešenia bol postoj Fínov. Ako sme už spomenuli, Fínsko takúto eventualitu striktne odmietalo a opakovane dávalo najavo, že sa ostrovov ľahko nevzdá. Takéto riešenie teda hrozilo znepriatelením Fínska voči európskym mocnostiam a pravdepodobne by viedlo k jeho naviazaniu na Nemecko niekedy v budúcnosti.¹¹⁸ Rovnako by došlo k znepriateleniu Fínska so Švédskom, a to bolo, ako sme už videli, pre mocnosti tiež neprijateľné.

Na pomyselnjej osi možností riešení, kde vrcholmi sú odtrhnutie ostrovov od Fínska a na druhej strane ich ponechanie Fínsku, je ďalšou možnosťou v poradí množina riešení predpokladajúcich jednak de facto odtrhnutie ostrovov od Fínska, zároveň však nepripúšťajúcich ich plné pripojenie ku Švédsku. Takýmito riešeniami sa zaoberala najmä Veľká Británia. Uvažovalo sa o troch eventualitách – 1) rozdelenie ostrovov medzi Fínsko a Švédsko, 2) zavedenie spoločnej fínsko-švédskej správy nad ostrovmi, a 3) zavedenie medzinárodnej správy nad ostrovmi. Po istých úvahách sa však

¹¹⁷ Konvencia o neopevnení a neutralizácii Ålandských ostrovov z roku 1921 (anglický preklad), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationalaavtal/engelskaavtal.pdf>, (stiahnuté 12.5.2013).

¹¹⁸ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 235.

ani jedna možnosť neukázala ako realizovateľná, či dlhodobo udržateľná. Spoločná správa by bola po vyjadrení lojality Åland'ánov smerom ku Švédsku v podstate rovnakým riešením, ako pripojenie ostrovov ku Švédskemu kráľovstvu. Medzinárodná správa by zase znamenala faktické odtrhnutie ostrovov od Fínska. Rozdelenie ostrovov na dve časti nebolo realizovateľné. Ostrovy majú pomerne nepravidelný tvar, ich rozdelenie na dve polovice podľa rozlohy súostrovia by znamenalo, že Fínsku ostanú len neobývané ostrovčeky a skaliská, kým Švédsko získa hlavný ostrov súostrovia, s hlavným mestom a prakticky všetkým obyvateľstvom. Navyše, nájsť hoci len teoretickú hranicu pomedzi ostrovčeky, ktorá by bola aspoň ako-tak životaschopnou medzištátnou hranicou bolo vzhľadom na reliéf nemožné. Viesť hranicu hlavným ostrovom bolo taktiež nepredstaviteľné.¹¹⁹

Na opačnom konci vyššie načrtnutej pomyselnéj osi sa nachádza prirodzene možnosť ponechania ostrovov Fínsku. Keďže by to v podstate znamenalo zachovanie statu quo, dali sa očakávať viaceré problémy. Jednak bolo nutné zabezpečiť, aby Fínsko rešpektovalo neutrálny a demilitarizovaný charakter ostrovov, čo bolo v záujme všetkých mocností, no už sme videli aj to, že Fínsko s týmto bodom nemalo problém. Väčším problémom by však bol postoj Švédska. Otázkou bolo, akým spôsobom prijať toto riešenie tak, aby Švédsko súhlasilo a dokonca aby si aj zachovalo priateľské vzťahy so svojím sokom v ålandskom spore do budúcnosti.

Hypotetickou možnosťou stojacou vlastne mimo rámec, v ktorom v predošlých odstavcoch uvažujeme, by bolo udelenie plnej nezávislosti Ålandským ostrovom. Táto možnosť však bola skutočne skúmaná iba v hypotetickej rovine. Malo sa za to, že niečo vyše 20 tisícová komunita na území roztrúsených ostrovov by nebola životaschopným štátom. Slabý štátik v strategicky dôležitom priestore bol problematický aj preto, že by ľahko mohol podľahnúť prípadnému nepriateľovi v prípadnom konflikte. Táto možnosť preto bola viac-menej kategoricky odmietnutá.¹²⁰

¹¹⁹ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 163, 211.

¹²⁰ Ibid., s. 217.

Záver

Na predošlých stranách sme ukázali, ako Ålandská otázka na medzinárodnej scéne v 20. rokoch 20. storočia prebiehala. Videli sme, ako vo vojnovom a povojnovom chaose Ålandania vyjadrili svoju vôľu pripojiť svoje územie k Švédskemu kráľovstvu, ako sa Švédsko s týmito predstavami stotožnilo a rozohralo diplomatickú hru na medzinárodnom poli, ako Fínsko v diplomatickej hre kontrovalo, ako európske mocnosti proces zdržiavali, až ho nakoniec Veľká Británia predniesla pred novovzniknutú Spoločnosť národov, v rámci ktorej po nevyhnutných procedurálnych krokoch bolo prijaté riešenie. Následne sme identifikovali záujmy, postoje a predstavy jednotlivých aktérov zainteresovaných do sporu – ukázali sme, že v podstate všetci mali záujem na tom, aby boli ostrovy demilitarizované a aby tak nepredstavovali až takú hrozbu plynúcu z ich strategickej polohy a tiež na základe vlastných úvah nesúvisiacich primárne s diskutovaným problémom zaujali v spore fínsku stranu. Vo štvrtjej časti sme ukázali, akú podobu malo konkrétne prijaté riešenie, a aké boli jeho uvažované alternatívy. V tejto chvíli teda zostáva už iba odpovedať na otázku položenú v úvode: Prečo bolo prijaté práve dané riešenie?

Momentálne dôvody prijatia

Prvým dôvodom, prečo bolo napokon prijaté spomenuté riešenie, bola momentálna politická situácia vo Švédsku v kritických momentoch na jar roku 1921. Vláda premiéra Hjalmara Brantinga, ťažkej váhy švédskej i širšej severskej sociálnej demokracie, ktorého ministrom zahraničných vecí bol Erik Palmstierna, ostrieľaný politik a diplomat, bola veľmi odhodlaná dosiahnuť riešenie prijateľné pre Švédsko.¹²¹ Branting s Palmstiernom, za výdatnej pomoci kráľa Gustava V. a najmä švédskej zahraničnej služby, trpezlivo obchádzali jednotlivé dôležité miesta, kde sa rodilo riešenie, či sa jednalo o ministerstvá zahraničných vecí Británie a Francúzska, či ich zastupiteľské úrady v Štokholme, alebo išlo o sekretariát Spoločnosti národov, a s neustálym poukazom na právo národov na sebaurčenie vysvetľovali, aká dôležitá je pre Švédsko Ålandská otázka. Videli sme síce, že ich snaha bola v podstate odsúdená na

¹²¹ Scott, „Sweden...“, s. 500.

neúspech, avšak Branting bol silná osobnosť a dá sa očakávať, že Švédsko by pod jeho vedením k riešeniu prijatému Radou SN pristúpilo kritickejšie.

Naproti tomu úradnícke vlády premiérov de Geera a von Sydowa, ktoré nastúpili po Brantingovi, boli slabé a ustráchané, bezprostrednejšie si uvedomovali svoju neľahkú pozíciu v spore a bez domácej podpory rýchlo strácali odhodlanie aj na medzinárodnom poli. Preto keď sa napokon dostalo rozhodovanie Rady SN do svojej konečnej fázy síce oficiálne protestovali, no zmohli sa už iba na emotívne vystúpenia a s nepriaznivým rozhodnutím sa rýchlo zmierili, či dokonca stotožnili.¹²² Švédsko tak aj vďaka tomuto faktu prijalo riešenie, ktoré nebolo v súlade s práním verejnej mienky ani politickej elity a následne ho dokonca de facto potvrdilo tým, že s Fínskom sa dohodlo, ako predpokladala predmetná rezolúcia Rady SN, na detailoch fínskych garancií Åland'anom.¹²³

Štrukturálne dôvody prijatia

Hoci sa vyššie spomenutý fakt zdá ako rozhodujúci, do hry vstúpilo aj množstvo iných faktorov, ktoré riešenie Ålandskej otázky rozhodujúcou mierou ovplyvnili. V prvom rade, pre všetky zúčastnené strany, azda s výnimkou Švédska a samotných Åland'anov, bola v prvom rade dôležitá neutralizácia a demilitarizácia tohto strategicky umiestneného súostrovia. Etnická otázka tak hrala u mocností, ktoré o veci v konečnom dôsledku rozhodovali, skôr podružnú úlohu. Navyše, celý rad zainteresovaných strán sa obával precedensu, keby Ålandy prešli pod Švédsko. Hlavne Británia a Taliansko takýto vývoj nemohli dopustiť. Francúzsko pochopiteľne tušilo, že keby boli Ålandy Fínsku odňaté, to by voči jeho záujmom zaujalo chladnejší postoj. Spoločnosť národov sa mohla právom obávať odhodlania nového fínskeho štátu chrániť svoju územnú celistvosť silou, čím by bol spochybnený obraz novej organizácie ako garanta mieru. Prechod suverenity nad ostrovmi pod Švédsko teda absolútne neprichádzal do úvahy.

Z hľadiska ďalších možnosti riešení, ktoré sme predstavili v štvrtej kapitole práce, sa neukázala ako realizovateľná žiadna. Už sme ukázali, že spoločná správa, či medzinárodná správa by sa prakticky rovnali odňatiu ostrovov Fínsku. Rozdelenie ostrovov medzi Fínsko a Švédsko by taktiež nedávalo zmysel. Rozdelenie by v prípade

¹²² Niektorí predstavitelia vlády boli presvedčení, že prijaté riešenie pomohlo predísť inak nevyhnutnej vojne. (viď Barros, „The Åland Islands question...“, s. 308)

snahy zachovať akú-takú spravodlivosť pri delení znamenalo neživotaschopné, nanajvýš umelé riešenie. Prvoplánové rozdelenie geometricky na dve polovice by zase bolo krajne nespravodlivé, pretože, zjednodušene povedané, Švédsko by dostalo všetko „dôležité“, čo súostrovie ponúka. Ani žiadna z predstavených uvažovaných alternatív teda reálnou alternatívou nebola.

Jedinou životaschopnou možnosťou sa preto ukázalo ponechanie ostrovov Fínsku. Tu sa Švédsko dostalo v podstate do pasce. Vo svojej argumentácii poukazovalo okrem práva na sebaurčenie taktiež na potenciálne riziko asimilácie unikátnej ostrovej kultúry s fínskou. To sa snažilo využiť k dosiahnutiu prechodu ostrovov pod vlastné krídla. Avšak zachovanie zvláštnej identity obyvateľov ostrovov a ich kultúry sa dalo dosiahnuť aj inou cestou, ktorú dokonca Fínsko samo navrhlo – územnou autonómiou. Fínsko jej prijatím zobralo Švédsku, po súhlase s neutralizáciou, ďalší argument. Zaviazalo sa rešpektovať status Ålandských ostrovov ako osobitného etnicko-kultúrneho celku. Švédsko tak mohlo napokon argumentovať už iba sebaurčením. Jeho aplikácia však v takejto podobe bola pre zainteresované mocnosti neprijateľná.

Bolo preto rozhodnuté, že ostrovy ostanú Fínsku. V tejto oblasti sa neukazovalo žiadne iné životaschopné riešenie. Ako prejav dobrej vôle smerom ku Švédsku a k samotným ostrovom bolo navrhnuté rozšírenie už de jure existujúcej autonómie o ďalšie garancie. Posledným krokom na ceste k prijatiu riešenia bolo zaistenie jeho akceptácie oboma subjektmi sporu i jeho objektom. Fínsko nemalo dôvod s riešením nesúhlasiť, garancie sa niesli v intenciách zákona, ktorý vlastne už dávno samo prijalo a jeho novelizáciu nemohlo považovať za problém. Švédsko bolo v neľahkej vnútropolitckej situácii, čo dávalo tušiť, že spolu s diplomatickou izoláciou v tejto veci sa riešeniu napokon podvolí. Nuž a obyvatelia ostrovov po akceptácii riešenia Švédskom už v podstate ani nemali na výber. Navyše, ich obavy z času, keď sa o pripojenie k Švédsku snažili, sa nesplnili – Fínsko sa udržalo, dokázalo svoju životaschopnosť, ostalo demokraciou a správalo sa k ostrovom veľmi ústretovo. Cesta pre konečné vyriešenie Ålandskej otázky tak bola vydláždená.

Prijaté riešenie, spočívajúce v ponechaní ostrovov Fínsku a priznaním širokej autonómie Ålandským ostrovom, tak bolo prijaté, následne akceptované, a ukázalo sa ako pozoruhodne trvácne. S malými zmenami, ktoré sú však výhradne smerom k ešte

¹²³ Barros, „The Åland Islands question...“, s. 331-333.

vyššej miere autonómie,¹²⁴ rámec dohodnutý v roku 1921 platí dodnes. Cesta k Ålandskej autonómii teda bola zložitejšia, ako sa na prvý pohľad do historickej literatúry môže zdať. Prijatie riešenia bolo umožnené prijateľnou konšteláciou záujmov európskych mocností a nemalú úlohu iste zohrala aj momentálna politická situácia vo Švédsku v tých najrozhodujúcejších chvíľach. Riešenie možno za kompromis prijateľný pre všetkých teda označiť len ťažko. Skôr sa jednalo o rozhodnutie v prospech Fínska, ktoré bolo „vylepšené“ zdanlivými obmedzeniami fínskej suverenity. Tieto mali pôsobiť zmierlivo na Švédov a najmä Ålandčanov a svoju úlohu v podstate splnili, hoci Fínsku nebolo nutné tieto obmedzenia nijak vnucovať. Fínsko-švédske vzťahy sa po vyriešení sporu prekvapivo rýchlo napravili. Už rok po prijatí riešenia na pôde Spoločnosti národov boli obnovené plné diplomatické styky, prerušené počas konfliktu.¹²⁵

Iróniou je, že riešenie Ålandskej otázky sa ukázalo trvácnejšie ako organizácia, ktorá s ním prišla. Ålandská otázka ostáva jedinou medzinárodno-politickou otázkou, ktorú sa podarilo Spoločnosti národov úspešne vyriešiť. Aj z tohto dôvodu je Ålandská otázka stále zaujímavou témou pre akademické bádanie a aj samotné Ålandské ostrovy sú vďaka histórii, ktorá ich sprevádza, pozoruhodným územím hodným zreteľa.

¹²⁴ Pesonen a Riininen, „Dynamic Finland...“, s. 199.

¹²⁵ Zetterberg, „Finland After 1917“, s. 36.

Summary

The thesis presents in its first part the chronology of the so-called Åland question. To provide a context for the next parts, it shows the Ålands' situation before, during and after the first world war, taking into consideration also the Finnish declaration of independence from Russia in 1917 and the Finnish Civil War of 1918. The Åland question started as an appeal of the Ålanders to Sweden with the intention of re-uniting the Islands with Sweden. Then an international diplomatic game started in the matter, which terminated after long months of endless discussions and later of legal argumentations in the League of Nations with a solution.

Then the thesis concentrates on the analysis of motivations of the states party to the conflict. The motivations of Finland, Sweden, the Ålanders, Great Britain and France are put forward. Sweden wanted the Islands to avoid a theoretical danger they posed and to grant the public meaning and the Ålanders the outcome they wanted. Finland was firm in its position that the Ålands are Finnish land and that was not to change. Britain and France wanted mostly to keep the Islands neutralized and both subjects of the conflict to remain friendly to their intentions, this being maybe more true in the case of Finland. A bit surprisingly, it seems that the League of Nations, the conflict's ultimate arbiter, had a motivation of a kind, too, that is to provide the world with a viable and respected solution.

Afterwards, the solution itself is shown as well as its eventual alternatives. The Ålands were to belong to Finland with a sum of guarantees to be fulfilled, in practice meaning a relatively wide autonomy for the Ålanders within Finland. Furthermore, the Islands were to remain neutralized. None of the eventual alternatives, such as a condominium, proved to be acceptable for various reasons.

The thesis concludes that the conflict was solved precisely in the way it was for a combination of reasons. Firstly, at the time of concluding the arbitrage in the League of Nations, Sweden had but a weak temporary government, unable to oppose truly the solution. Secondly, a sum of motivations of the European powers, such as a friendly and strong Finland, added to the former. These two reasons combined are concluded to be the factor that led to the solving of the Åland question in the way it was ultimately solved.

Použitá literatúra

Pramene:

Konvencia o demilitarizácii Ålandských ostrovov z roku 1856 (anglický preklad z francúzskeho originálu), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, s. 1-2 (stiahnuté 12.5.2013).

Konvencia o neopevnení a neutralizácii Ålandských ostrovov z roku 1921 (anglický preklad), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, s. 8-14 (stiahnuté 12.5.2013).

Rozhodnutie Rady Spoločnosti národov o Ålandských ostrovoch zo dňa 24.6.1921 (anglický originál), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, s. 4-5 (stiahnuté 12.5.2013).

Zmluva o Spoločnosti národov (anglické znenie) dostupné online na http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (stiahnuté 12.5.2013).

Zmluva z Fredrikshamn z roku 1809 (francúzsky originál), dostupné online na <http://histdoc.net/fr/frhamn.html> (stiahnuté 12.5.2013).

Ålandská dohoda v Rade Spoločnosti národov zo dňa 27.6.1921 (anglický originál), dostupné online na <http://www.kulturstiftelsen.ax/images/internationellaavtal/engelskaavtal.pdf>, s. 6-7 (stiahnuté 12.5.2013).

Knižné publikácie:

Ålands lagting, Ålands landskapsregering, *Åland in Brief* (Mariehamn: Ålands lagting and Ålands landskapsregering, 2008), 23 s, dostupné online na <http://www.aland.ax/.composer/upload//alandinbrief08.pdf> (stiahnuté 12.5.2013).

James Barros, *The Åland Islands question: Its settlement by the League of Nations* (New Haven, London: Yale University Press, 1968), 362 s.

Miloš Brunclík, Vlastimil Havlík a Aneta Pinková, *Skandinávie: Proměny politiky v severských zemích* (Praha: Walters Kluwer, CEVRO Institut, 2011), 303 s.

Harald Gustafsson, *Nordens historia en Europeisk region under 1200 år* (Lund: Studentlitter, 2007), 343 s.

Lars Ingmar Johansson, „The Autonomy of Åland – Background and Present Situation“ in *The Åland Islands: Demilitarized Region* (Mariehamn: Ålands Fredsförening, 1995), 85 s.

Eino Jutikkala, Kauko Pirinen, *Dějiny Finska* (Praha: NLN, 2006), 408 s.

Juhani Paasivirta, *Finland in Europe: The early years of independence 1917-1939* (Helsinki: Finnish Historical Society, 1988), 555 s.

Pertti Pesonen a Olavi Riininen, *Dynamic Finland: the political system and the welfare state* (Helsinki: Finnish Literature Society, 2002), 323 s.

Claudio Scarpulla, *The Constitutional Framework for the Autonomy of Åland: A Survey of the Status of an Autonomous Region in the throes of European Integration* (Mariehamn: Ålands hogskola, 2002), 102 s., dostupné online na <http://www.ha.ax/files/scarpulla.pdf> (stiahnuté 12.5.2013).

Franklin D. Scott, *Sweden: The Nation's History* (Carbondale, Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1988), 686 s.

Seppo Zetterberg, *Finland After 1917* (Helsinki: Otava, 1995), 179 s.

Články a recenzie:

Philip Marshall Brown, „The Aaland Islands Question“, *The American Journal of International Law* 15, no. 2 (April 1921), s. 268-272, <http://www.jstor.org> (stiahnuté 11.5.2013).

Liam Anderson a Gareth Stansfield, „Avoiding Ethnic Conflict in Iraq: Some Lessons from the Åland Islands“, *Ethnopolitics* 9, no. 2 (June 2010), s. 219–238, EBSCOhost (stiahnuté 12.5.2013).

Holger Rotkirch, „The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands: A Regime 'in European Interests' Withstanding Changing Circumstances“, *Journal of Peace Research* 23, no. 4 (December 1986), 357-376, <http://www.jstor.org> (stiahnuté 8.6.2012).

Gilbert Rozman, recenzia knihy *Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Åland Experience: Untying the Kurillian Knot*, Kimie Hara a Geoffrey Jukes, eds., *Journal of Japanese Studies* 37, no. 1 (Winter 2011), s. 201-204, EBSCOhost (stiahnuté 12.5.2013).

Sia Spiliopoulou-Åkermark, „The Åland Islands Question in the League of Nations: The Ideal Minority Case?“, *Redescriptions* 13 (2009), s. 195-205, dostupné online na http://redescriptions.fi/media/uploads/yearbooks/2009/Spiliopoulou_2009.pdf (stiahnuté 12.5.2013).

Sarah Stephan, „The Proliferation of Status Proposals for Abkhazia -- Distinct Concepts or Mere Labels?“, *International Journal on Minority & Group Rights* 20, no.1 (January 2013), s. 119-140, EBSCOhost (stiahnuté 12.5.2013).

A. F. Upton, recenzia knihy *The Åland Islands Question: Its Settlement by the League of Nations*, James Barros, *The English Historical Review* 85, no. 336 (July 1970), s. 631, <http://www.jstor.org> (stiahnuté 12.5.2013).

Kvalifikačné práce:

Lenka Ďaďová, „Ålandské ostrovy a ich postavenie v Európskej únii“ (bakalárska práca, Masarykova univerzita v Brně, 2010), 45 s.

Miroslava Ľachká, „Autonomy: an alternative to succession?: case study of Åland Islands“ (bakalárska práca, Univerzita Karlova v Praze, 2004), 55 s.